

ELSŐ OKTATÁS
A
MAGYAROK TÖRTÉNETÉBEN

KÉRDÉSEK ÉS FELELETEKBEN.

IRTA

KUTTNER SÁNDOR.

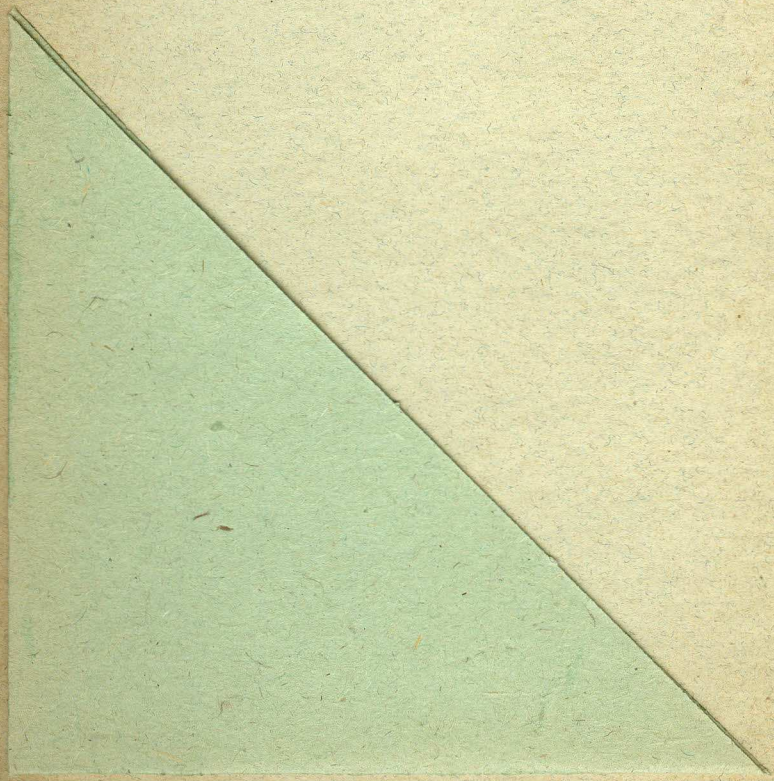
Kilencedik javított kiadás.

Ára 30 kr.

BUDAPEST,
LAMPEL R. KÖNYVKIADÁSA.
1875.

E 1975

7983 JUN 2 0'

19825

RECEIVED
JAN 16 1885
LIBRARY

372.4-K

657

525

ELSŐ OKTATÁS

A

MAGYAROK TÖRTÉNETÉBEN

KÉRDÉSEK ÉS FELELETEKBEN

IRTA

PAEDAGOGICUM TULAJDON
LELTÁR XIII. 3194.

KUTTNER SÁNDOR.

Állami tanítóképző Budapest
Lelt. sz. 1800
Könyvt. sz.

KILENCEDIK JAVÍTOTT KIADÁS.

No 213,

BUDAPEST, 1875.

LAMPEL R. KIADÁSÁBÓL.

19825

RTK 659

I. Szakasz.

Magyarország története a legrégibb időktől fogva a királyság alapításáig.

(—1000 Kr. u.)

— Hazánk egyes országai mikor említettnek meg először a történelemben?

Hazánk egyes országai a rómaiak idejében említettnek meg legelőször. Kr. u. a 3. század vége felé a rómaiak leigázták Illyriát, vagyis a mai Dalmatiát és Horvátországot. Augustus császár uralkodása alatt Pannónia, a mai Magyarország dunántúli része is a római világbirodalomhoz lett csatolva.

— Mely népek laktak akkor hazánkban?

Dunán túl a pannonok laktak, ezért nevezték azt a vidéket Pannoniának; az ország északnyugati részét a quad germán törzs birta; a Duna és Tisza folyamok közt a jászok tanyáztak; Tiszán túl s Erdélyben a dákok, Horvátország- s Dalmátiában pedig az Illyrek. Kr. u. a 2. században Illyrián s Pannonián kívül még Dáciát is hatalmukba kerítették a rómaiak.

— Milyen hajlékokban laktak e népek?

Kunyhók- és sátorokban laktak, földmiveléssel keveset törődtek, többnyire baromtenyésztésből és vadászatból éltek, s a harcz volt legkedvesebb foglalkozásuk.

— Sokáig birták-e a rómaiak Dáciát?

Kr. u. a harmadik századig; ekkor távoli északról germán törzsek nyomultak az országba, nevezetesen a nyugati góthok, s kiszorították a rómaiakat Dáciából.

— Sokáig tartózkodtak-e itt a germánok?

Egy századig, vagyis míg a hunok be nem nyomultak az országba.

— Kik voltak a hunok?

A hunok a szittyá (scytha) népcsaládból származó hatalmas nép voltak, mely sokáig kóborolt Középázsia pusztáin, míg a 375. évben Kr. u. átkelvén a Volgán, Európába nyomult s itt hatalmas birodalmat alapított.

— Ki volt a hunok leghiresebb fejedelme?

A leghiresebb s leghatalmasabb hunfejedelem Attila volt. Csupán nevétől is rettegtek a görögök s rómaiak, valamint Európa többi népei is, és „isten ostorának“ nevezték el.

— Melyik volt legnevezetesebb csatája?

Legnevezetesebb csatája az volt, melyet a katalauni mezőkön Chalons sur Marnenál (mondd: Sálonszúr Marnenál) az Aëtius alatt egyesült római s góth hadsereggel vívott. (451. Kr. u.)

— Minő terjedelme volt birodalmának?

A hunbirodalom kiterjedése Attila alatt volt legnagyobb, mert a Rajnától a Volgáig s az adriai tengertől a balti tengerig terjedt.

— Mikép végezte életét e hatalmas fejedelem?

Róma ellen indított egyik hadjáratáról visszatérván, egy királyleánynyal ünneplé menyekzójét. A fényesen rendezett lakoma alatt oly mértéktelen ivásnak adta magát a különben is vérmes Attila, hogy álm közben erős orrvérzésben fuladt meg.

— Mi lett a hunbirodalomból Attila halála után?

Attila halála után fellázadtak a meghódított népek az elhunyt fejedelem viszálykodásban élő fiai, Ellák, Írnák és Dengezics ellen; a keleti góthok s gepidák vergődtek főuralomra, s a hunoknak csak kis része vonult Erdélybe. Ezeknek utódai a később bejött magyarokkal székelyek neve alatt egy néptörzsszé olvadtak össze, mely mai napig is fennmaradt.

— A hunok után a magyarok melyik rokon népfaja birta még az országot?

Az avarok, kik a hatodik században Ázsiából jöttek, Baján nevű fejedelmök alatt az országot elfoglalták s terjedelmes avarbirodalmat alapítottak.

Azonban a hadi szerencsének többszöri változása után Nagy Károly császár hét évig tartott rettenetes háboruban teljesen megverte őket, s így nemcsak birodalmok oszlott fel, hanem ők maguk is mindenkorra eltűntek az események színhelyéről; utánok pedig többnyire szláv népek kerítették hatalmukba az országot.

— Hol laktak őseink, a magyarok, ez ország meghódítása előtt?

Őseink Kr. u. 884. évig Középázsiaiban laktak. Ez idő tájban 7 törzsre oszolva, 7 vezér alatt a mai Besszarábiába s Moldvába vonultak, itt új hazát alapítottak maguknak, melyet Etelköznek neveztek, a mi némelyek szerint vizköz jelent, mert ama vidék sok viz között fekszik.

— Sokáig maradtak a magyarok Etelközben?

Etelköz sem maradt állandó lakhelyök, mert a míg ők északon háborút viseltek, a bolgárok törtek be országukba, pusztítottak s gyilkolták a védetlen aggokat, nőket s gyermekeket. Főleg ez indította a magyarokat arra, hogy jobb hazát keressenek.

Ekkor átvonultak Galiczián, átkeltek a Kárpátokon s Munkácsnál állapodtak meg, ahol megpihentek a fáradalmak után. (889.)

— Kit választottak meg fővezérök- vagy fejedelmöknek?

A hét nemzetségnek szorosabb egyesítése végett még Etelközből volt elindulásukkor elhatározták a vezérek, hogy fővezért, fejedelmet választanak. Megválasztották pedig a 7 vezér közül a legélemedettebbet s legérdemesebbet, a tisztes-séges 70 éves *Almost*; de mivel ez hajlott kora miatt nem érzett magában elég erőt a kormányzásra, *Árpád* nevű fiát választották meg helyette, s örök hűséget és ragaszkodást esküdtek neki s fejedelmi házának.

— Milyen vallásuk és szokásaik voltak akkor a magyaroknak?

Vallásuk több istenséget hirdetett, de ezek közt mégis egy legfőbb lényt tüntetett ki, melyet *Istennek* neveztek.

Különösen szent volt előttök az eskü, melyet azzal erősítettek meg, hogy ereikből vért bocsátván ki, azt vízzel vagy borral vegyítették össze s megitták, ezzel azt akarván kijelenteni, hogy az esküszegő vére épen úgy folyjon.

— Hogyan volt felosztva az ország a honfoglalás előtt?

A 9. század vége felé, tehát mikor őrseink még nem foglalták el, hazánk több részre volt szakadva; a Duna és Tisza közti vidéket a bolgárok birták *Zalán* uralma alatt; — a Tisza és Erdély közti földön a khazarok laktak *Marót* fejedelmök alatt; — a Duna, Tisza és Maros közti területet olá-

hok birták Glád uralma alatt; a felső Vágvidékek pedig Szvatopluk nagy Morvabirodalmához tartoztak.

Á r p á d.

(889—907.)

— Mit tett Árpád a fejedelmi szék elfoglalása után?

Árpád főfeladata akkor az ország meghódítása lőn. Először is Munkács környékét szállta meg csapataival, s míg ezek egy része ott várat épített, egyes hadosztályok Nagvárt s a Bodrogvölgyet foglalták el. Ezután Tas, Szabcs és Töhötöm vajdákat küldte Árpád Marót ellen. Ez ellenállás nélkül meghódolt, Töhötöm pedig Erdélybe nyomult s azt szintén elfoglalta. Zala n nagy félelmében átengedte nekik a Zagyváig terjedő vidékeket, az al pári csatában pedig (893) országa többi részeit is elvesztette. Árpád Arnulf német császárt is segítette Szvatopluk morva uralkodó elleni háborújában; a magyar vezérek Nyitrát (Zobor) foglalták el, maga Árpád pedig átkelven hadaival a Dunán, a dunántuli vidékeket szállta meg.

— Mit tett Árpád e győzelmek után?

E győzelmek után 34 napig országos ügyekről tanácskozott Árpád a nemzet nagyjával. E gyűlés helyét Szer-nek nevezték el, s emléke maig is fennmaradt a Pusztaszer névben.

Igy tette Árpád őseink állandó lakhelyévé Magyarországot, s ezzel hazánk alapítója lőn. Zoltán nevű fia maradt, a kit még atyja élteben fejedelemnek választottak.

Z o l t á n.

(907—947.)

— Mily idős volt Zoltán a fejedelmi szék elfoglalásakor?

Zoltán a fejedelmi szék elfoglalásakor csak 10 éves volt, tehát Bulcs, Botond és Lehel derék férfiak álltak oldala mellé tanácsadókul.

— Mi történt Zoltán kormányzása alatt?

A németek azt gondolván, hogy elérkezett a boszu s megtorlás napja, nagy hadsereggel nyomultak elé Pozsonyig; de a magyarok egy véres csatában annyira megverték őket, hogy nemességök virága a csatatéren maradt, királyuk pedig csak nagy bajjal menekülhetett meg. A németeknek akkor a Lech melletti csata után évekig kellett adót fizetni.

— Minő eredménnyel folyt a németek elleni háboru azután?

Azután már elhagyta a magyarokat a harci szerencse. A Merzeburg melletti csatában (933) teljesen megverték őket, s számtalan fogoly került az ellenség kezébe. Később ismét vereséget szenvedtek; Zoltán pedig megunván a kormányzást, hősies érzelmű fiának, a 14 éves Taksonynak engedte át a fejedelmi méltóságot.

T a k s o n y.

(947—972.)

— Mikép kormányzott Taksony?

Taksony lángelelkű s harczvágytól hevülő fejedelem lévén, legelőször is Olaszországot szemelte ki harczias törek-

vése ezéljául. Győzelmesen nyomult elé Olaszországban s csak 10 mérő arany hadisarcz lefizetése után birhatták reá a visz-szavonulásra.

De szerencsétlenebb volt a németek elleni hadjáratában, mert I. Otto a Lech melletti csatában teljesen megverte a magyarokat s Lehel és Bules vezéreket is elfogván, Regensburgban kivégeztette.

— Mikor halt meg Taksony?

A folytonos háboruszkodás fáradalmi közt ereje megfogyván, Geyza fiát jelölte ki utódjának, s 972. évben meghalt.

G e y z a.

(972—997.)

— Mit tett Geyza uralkodása alatt?

Geyza békeszerető ember volt; abbanhagyatta a magyarokkal kalandos hadjárataikat, s a művészet és ipar előmozdítása végett idegeneket, főleg németeket hívott az országba. A keresztény vallás terjesztésére sok szerzetest hozott be, s Sz. Márton hegyén a híres benczés kolostort alapította. 994-ben Esztergomban Adalbert prágai püspökkel megkereszteltette Vajk nevű fiát is, ki a keresztségben István nevet nyert.

I s t v á n.

(997—1000.)

— Mi tünteti ki különösen e fejedelem uralkodását?

E kitűnő fejedelem már uralkodása kezdetén a magyarok megtérítéséhez fogott. De a magyarok azt vélvén, hogy ősi vallásukkal szabadságukat is elvesztik, Kupa vezérlete alatt fellázadtak. Veszprém mellett véres ütközetre került a dolog, melyben a fölkelők vereséget szenvedtek, s a trónra törekvő Kupa is elesett. A többi vezérek meghódoltak.

— Mi következménye lett e győzelemnek Istvánra nézve?

E győzelem következtében István nemes törekvésének szabad tér nyílt, s most már még nagyobb buzgalommal ter-

jeszté a kereszténységet. Rendezte az egyházi viszonyokat, s püspökségeket alapított. Akkori időben legnevezetesebb cselekvénye az volt, hogy koronát kért a pápától s azt meg is nyervén, nemcsak fejedelmi hatalmának szerezhette nagyobb érvényt, hanem a magyar egyház rendezésére s az e fölötti örökösre is teljhatalmat nyert.

II. Szakasz.

A magyarok története az Árpádház- ból származott királyok alatt.

(1000—1301.)

Szent István.

(1000—1038.)

Mikor koronáztatott meg István?

István összehívta Esztergomba a hit- s szeretetben egyesült országnagyokat, s Kr. u. 1000. évben augusztus 15-kén Magyarországot első királyává koronáztatta magát.

— Mire fordított István főfigyelmet?

István főtörekvése mindig az volt, hogy a keresztény vallást az országban elterjeszsze s megszilárdítsa. Evégett templomokat s kolostorokat is építtetett s püspökségeket alapított.

— Miféle államintézményeket s törvényeket hozott István?

Sok államintézményt hozott létre. Szabályozta az országnak vármegyékre osztását, melyeknek élére egy-egy főispánt állított kormányzóknak, s ezzel megvetette a voltaképeni megyei rendszer alapját. Az ő idejében fejlődött ki határozottabban a rendiség is, mert már akkor különbség volt a főurak, nemesek és parasztok között, sőt rabszolgák is voltak még. István a külföldi fejedelmek példájára különféle országos méltóságokat is alapított, névszerint a nádor-ságot s országbiróságot.

— Mit tett István a nép művelődésének előmozdítására?

István igen gazdag javadalmakat adott az általa alapított püspökségek-, apátságok- s más egyházi méltóságoknak, különösen avégett, hogy azok jövedelmeiből iskolákat is állítsanak s tanítókat alkalmazzanak. Keletkezett is sok kisebb-nagyobb iskola, de ezekben jobbára csak nyelvtant, imádságot, egyházi éneket s zenét tanítottak.

István 40 kötetet ajándékozott a pécsváradi kolostornak az udvari könyvtárból, mi igen jelentékeny könyvadomány volt akkori időben, mert a jámbor szerzetesek bőrre másolták a könyveket, s így egy-egy könyv igen sokba került.

— Kit jelelt ki utódának a király?

Magyarország jövőjének biztosítása végett egyetlen fiát, a nagy gonddal nevelt Imrét jelelte ki utódának, de ez atyja s a jobb érzelműek nagy fájdalmára 1031. évben meghalt. A mélyen megszorodott agg királynak nem csekély gondot okozott az, vajjon ki tartja majd fenn az új vallást az ő halála után? Még négy herczeg élt akkor Árpád nemzetségeből: Vazul kicsapongó volt; Kopasz László fiait pedig,

u. m. Endrét, Bélát s Leventét nem tartá elég szilárdhitűeknek, tehát mégis csak Vazult választotta utódának. De Gizela királyné Péternek, Otto s a király huga fiának akarta megtartani a koronát; azért kiszuratta Vazul szemeit s füleibe forró ólmot öntetett, hogy így alkalmatlanná tegye a kormányzásra. István keserű könyeket hullatott szánalmában, s Pétert választotta utódának. Endre, Béla s Levente testvéreknek pedig külföldre kellett menekülniök.

De a gonosztevők nemcsak a hercegek, hanem még a nagy király életét is célba vették. Sötét éjjel hálószobájába lopódzott egyik óre, hogy meggyilkolja. De az elhatározó pillanatban elejti a kardot, s a már szunnyadozó király felébred. Térdre esik a gyilkos, megvallja szándékát, elárulja bűntársait s kegyelemért esd. Megnyeri ezt, de bűntársai halálra ítéltetnek. István király általános siralom s gyász közt halt meg 1038. évben s Székesfehérvárott temettetett el. 1033. évben pedig VII. Gergely pápa a szentek közé sorozta őt Imre fiával együtt.

P é t e r.

(1038—1046.)

— Mikép kormányzott Péter?

Péter alacsony jellemű ember lévén, a nemzet ellen tanúsított rút bánásmódja, Gizela özvegy királyné elleni kegyetlensége s hálátlansága által lázadást idézett elé maga ellen. A boszura ingerelt nemzet felkonczolván a király tanácsadóit és sok külföldit, Péter Ausztriába menekült és Samu nádor, István sógora választatott meg királynak.

A b a S a m u.

(1041—1044.)

— Mikép kormányzott Aba Samu?

Samu eleinte méltónak mutatkozott a királyi székre, leszállítá a nyomasztó adókat s kezdetben tanúsított jósága miatt nyerte az A b a (apa) melléknevet.

De csakhamar megváltozott, sőt kegyetlenségben még elődét is fölülmulta. Tanácskozás ürügye alatt összehívta az ország nagyjait Csanádra, s ott mintegy 50-et végeztetett ki közülök, mert bizalmatlan volt irántok. A felháborodott nemzet ekkor Pétert kívánta vissza; ez Henrik német császár segélyével Győrig nyomult elé a gyűlölt Samu ellen, aki foglyul esett s kivégeztetett.

— Meddig uralkodott Péter másodizben?

Péter másodizben is csak két évig maradhatott meg a királyi széken, mert száműzetésében se nem javult, se nem okult. Ezen kívül megtudták az ország nagyjai azt is, hogy Magyarországot hűbérül adta át Henriknek. Ennéltogva gyűlést tartottak Csanádon, melyen Pétert trónvesztettnék nyilvánították s az Oroszországban időző Endrét hívták meg a királyi székre.

I. E n d r e.

(1046—1061.)

— Mi történt ennek uralkodása alatt?

Alig lépett Endre a haza földére, máris a pogány vallás visszaállítását kívánta tőle egy lázongó csapat, melynek élén Vata állt, s mivel Endre nem akarván koronavesztes lenni, kérelmököt hallgatással viszonzta, a keresztényeket támadták meg, különösen pedig a pápok, idegenek s Péter hívei estek dühök áldozataul.

Ez üldözés közben taszították le Gellért csanádi püspököt a Buda melletti Kelen hegyről a Dunába, s innét nevezik ama hegyet maig is Szt.-Gellérthegynek.

— Mit tett Endre megkoronáztatása után?

Megkoronáztatása után azonnal szigorú rendeletet bocsátott ki, melylyel a keresztények üldözését s bántalmazását egyáltalán megtiltotta s megparancsolta, hogy a hitehagyottak visszatérjenek a keresztény vallásra. Az országot III. Henrik ellenében is meg akarván védeni, a hadsereg élére állította Béla öcscsét, kinek egyelőre az ország egy harmadát ajándékozta s megígérte, hogy utódjává teszi a királyi széken. En-

nek folytán két fényes győzelmet vett Endre a német császáron. E győzelmek emlékére alapította a tihanyi apátságot.

— Mikép végezte életét Endre ?

Endrének időközben Salamon nevű fia született, s ennek részére akarván biztosítani a trónt, még kis korában megkoronáztatta; de egyuttal féltékenység ébredt benne Béla iránt, s ennek élete ellen törekedett. Bélát e méltatlan bánásmód mélyen sértvén, abban hagyta a király szolgálatát s hű seregével és lengyel segédcapatokkal indult Endre ellen, hogy fegyverrel álljon boszút. Endre elvesztette a csatát, leestett lováról s halva maradt a csatatéren. Holttestét Tihanyban temették el 1061. évben.

I. B é l a.

(1061—1063.)

— Mit tett Béla az ország élémozdítására ?

Béla bátyjának halála után Székesfehérvárott csakhamar megkoronáztatván, folyton arra törekedett, hogy a magyar nemzet szeretetét megnyerje s minél virágzóbbá tegye az országot. Élémozdította a földmívelést s kereskedelmet, leszállította az adót s vámot, pénzt veretett, szabályozta a súly s más mértékeket, hetivásárokat rendelt a városokban s meghatározta a kereskedelmi cikkek árát, mert addig csak a cserekereskedés volt szokásban. Országlása alatt vagyonosodott a nép, s azt szokta volt mondani: „Nem szegény ott a fejedelem, a hol az alattvalók vagyonosak.“

— Meddig uralkodott Béla ?

E derék fejedelem csak három évig uralkodott, mert a mikor Dömösön az ország rendivel tanácskozott, leroskadott a trón s a király halálosan megsérült. Szegzárdon temették el s három fia maradt: Geyza, László és Lambert, kik Salamon javára lemondtak a trónról.

S a l a m o n.

(1063—1074.)

— Mi történt Salamon országlása alatt?

Salamon Geyza beleegyezésével másodszor koronáztatt meg Székesfehérvárott, s eleinte szép egyetértésben élt Geyzával s ennek öcseseivel. A három királyi herceg hősiessége által fényes győzelmeket vett a kunokon s görögökön, ez utóbbiaktól Nándorfehérvárt (Belgrádot) is elvette. De Salamon gonosz tanácsosai szavára hallgatván, a herczegek élete ellen ármánykodott, s ennek folytán 1074. évben közte s Geyza közt háboru ütött ki, melyben Salamon legyőzetvén, a trónt elvesztette.

. G e y z a.

(1074—1077.)

— Mit tett Geyza megkoronáztatása után?

Geyza a nemzet általános örömrivalgása közt koronáztatt meg Székesfehérvárott, de nem lelte örömét királyságában s már követeket küldött Salamonhoz, hogy visszaadja neki a koronát, midőn Szegzárdon elérte a halál.

. (Szent) L á s z l ó.

(1077—1095.)

— Ki következett Geyza után a kormányzásban?

A nemzet kíváratára László, Geyza öcsese koronáztatott meg, Salamon pedig néhány megyét kapott, s így szintén királyilag élhetett; de nyughatatlanságában csakhamar a király élete ellen ármánykodott, mi felfödöztetvén, Visegrádra vitték őrizet végett.

— Mikép szabadult meg Salamon s hogyan végezte életét?

Salamon már egy évig volt fogságban, midőn István s Imrének a szentek közé soroztatása alkalmával visszanyerte szabadságát; ekkor rablócsapat élére állt, mely görög földre

nyomult; az ennek elpusztítása végett kiküldött görög sereg és a rablócsapat közt történt véres ütközet után Salamont többé nem látták.

— Mit tett ekkor László?

Megszabadulván ellenségétől a király, egész tevékenységét az ország javának előmozdítására fordíthatta. Az ő kormányzása alatt jutott Horvátország a magyar korona főuralma alá; országgyűléseket tartott, szigorú törvényeket hozott a rablás, tolvajlás és uzsoráskodás ellen, s a törvénynek érvényt s tiszteletet szerzett.

A nép szerette s tisztelte e kegyes királyt, s mikor 1095. évben a keresztes hadak vezérletének elfogadása előtt meghalt, az ország három egész évig gyászolta.

(Könyves) **Kálmán.**

(1095—1114.)

— Ki következett László után a trónon?

Kálmán, Geyza legidősb fia, kit tudományszeretete miatt **Könyves** Kálmánnak nevezett el a nép.

Alig koronáztatott meg s vette kezébe az ország kormányát, már is a keresztes vitézekkel gyűlt meg a baja. Háborúba elegyedett velők, melyben sok keresztes vitéz lakolt életével. Kálmán meghódította Dalmátiát s Horvátország egy részét, melyeket Magyarországhoz csatolt; előmozdította az iparts mezei gazdaságot, s jeles törvényeket hozott. István nevű fiának akarván biztosítani a koronát, megvakíttatta nyughatatlan s ármánykodó testvérét, **Álmost**, ki több ízben fellázadt ellene, valamint ennek Béla nevű öt éves fiát is, és fogásba vettette őket. Ez igazolhatatlan tette után meghalt s Székesfehérvárott temettetett el.

II. I s t v á n.

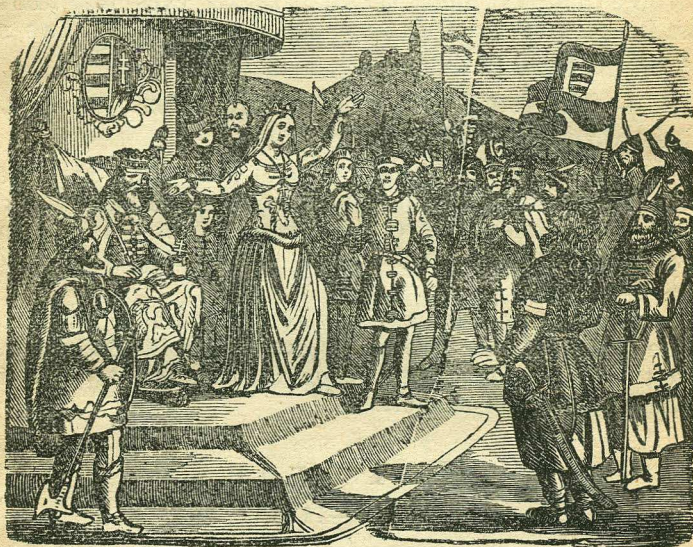
(1114—1131.)

— Mikép kormányzott István?

István, Kálmán fia, csak tizenhárom éves volt trónra léptekor. Nagyratörő, élénk szellemű, de indulatos és szenvedő.

délyes ember volt egyszersmind. Különféle háborukba bonyolult, nevezetesen a velenceiek, csehek s oroszokkal, de e harczok ő reá nézve mind szerencsésen végződtek.

Istvánnak nem levén örököse, s megtudván, hogy vak Béla még él, magához hivatta, utódjának nevezte ki s megkoronáztatta.

II. (Vak) Béla.

(1131—1141.)

— Mi történt II. Béla uralkodása alatt ?

Béla trónra lépén, országgyűlést hirdetett Aradra, hol nejeének, Ilonának bujtogatására 68 főúr lett felkonczolva, kik állítólag bűnrészesek voltak a király megvakittatásában. E boszuteljes cselekvény belháborut idézett ugyan elé, melyben Borics, Kálmán állítólagos fia, igen tevékeny részt vett, de az nem sokára elnyomatott. Béla további uralkodása békés volt, Ilona pedig hathatósan segítette őt a kormányzásban és a nép jóléte előmozdításában.

Kuttner : E. okt. a m. t.

1825

II. G e y z a.

(1141—1161.)

— Mily idős volt Geyza megkoronáztatásakor?

Geyza, Vak Béla fia csak tizenkét éves volt uralkodása kezdetekor s kiskorusága alatt nagybátyja, Bélus nádor kormányozta az országot.

— Mit tett Geyza a mívelődés előmozdítására s mikép kormányzott?

Németországból hivatott be lakosokat, kik a Szepességben s Erdélyben telepedtek le. Kiváltságokat adott nekik, hogy a földmívelést, művészetet, mesterséget s bányászatot űzzék. Ezek a szászok voltak, kik maig is megtartották régi szokásaikat.

Geyza uralkodásának nagy része háborúskodásban telt el, de hadjárataiban többnyire szerencsés volt. Székesfehérvárott halt meg, hol nagy pompával temettetett el. Utána István nevű fia következett.

III. I s t v á n.

(1161—1173.)

— Mit tett István?

Kormányzása kezdetén azonnal három évi adót engedett el a népnek, s ezáltal mindenki hajlandóságát megnyerte. A ravasz görög császárnak mégis sikerült elidegenítenie a magyarokat királyuktól, úgy hogy Lászlót, Geyza öcscsét választották meg királynak.

II. L á s z l ó.

— Meddig uralkodott e király?

E király nem örvendhetett sokáig a királyi méltóságának, mert félévi uralkodása után elérte a halál.

IV. I s t v á n.

(1162.)

— Ki következett László után az uralkodásban?

Görög támogatás folytán István herceg lépett a megürült magyar trónra, de ő sem maradhatott rajta sokáig, mert az elégtelenség nőttön nőtt, s a mikor István segítségre hívta Manuel görög császárt, kinek a Szerémséget ígérte jutalmul, III. Istvánhoz pártolt a nemzet. Az így mellőzött IV. István kénytelen volt Manuelhez menekülni.

Ekkor ismét III. István, a törvényes király foglalta el a királyi széket, ki háboruba bonyolulván a görög császárral, elvesztette a Szerémséget s Dalmátiát.

— Mikép végezte életét III. István?

Manuel saját udvaránál neveltette Béla herceget, István egyik öcsét, odaigérte neki leányát és Magyarországnak Görögországgal való egyesítése végett utódának is kinevezte. Azonban Manuelnek fia születvén, visszavonta ígérését, s hogy Bélától megszabaduljon, állítólag megmérgeztette III. Istvánt.

III. B é l a.

(1173—1196.)

— Mikor koronáztatott meg Béla?

Béla a görög udvarnál nevelkedvén, csak nagy nehezen nyerheté meg a magyarok hajlandóságát, mert azt vélték, hogy görögösen fog kormányozni s majd a görög császárnak hódol. Ez okból István halála után csak két év múlva koronázták meg.

— Mit tett ekkor Béla?

A görög császár halála után visszahódította az elvesztett tartományt, Dalmátországot. Udvaránál is sok czélszerű intézkedést tett, s Imre nevű fiát még életében megkoronáztatta, míg másik fiának Endrénnek sok kincset hagyott, hogy ez ő helyette keresztes hadjáratot indítson. Béla 23

évig uralkodván oly nép fölött, mely kezdetben gyűlölte, de később megszerette, 1196-ban meghalt.

Imre.

(1196—1204.)

— Milyen volt Imre uralkodása?

Imre uralkodása békétlenség s zavar közt folyt le, mert nyughatatlan öcsese, Endre az utolsó pillanatig megkeserítette életét.

Mindazonáltal a pápa közbenjárása folytán úgy szakadt vége a testvérháborúnak, hogy Imre átengedte Endrének Horvát- és Tótországot. De még ekkor sem nyughatott Endre, hanem ujlag harcra kelt bátyja ellen.

— Micsoda merészséget követett el ekkor a király?

A két testvér hadai már csatarendben álltak egymással szemközt s még a nemesség is Endréhez pártolt át, a midőn Imre elvetvén fegyvereit, Endre hadserege közé ment, kiáltván: „Hadd lássam, ki meri felemelni istentelen kezét ura s királya ellen!” A meglepett lázadók háborítlanul bocsáták át soraik közt testvéréhez.

Ezt karjánál fogva vezette ki a táborból s a Varasd melletti várba záratta.

Ezután nemsokára úgy érzé Imre, hogy egészsége hanyatlik, tehát megkoronáztatta László fiát, s Endre öcsesét rendelvén melléje gyámul, már 30 éves korában elköltözött a béke honába. (1204.)

III. L á s z l ó.

— Meddig uralkodott László?

E kiskoru király csak rövid ideig birta a trónt, mert alig került Endre kezei közé a hatalom, már is birtokába ejtette a kincseket, melyeket László atyjától örökölt, a király anyját pedig teljesen kizárta a kormányügyekből. Ez László fiával s a koronával együtt Lipót osztrák herceghez menekült, ki hadsereggel készült Magyarországra, de László eközben meghalt.

II. (jeruzsálemi) **Endre.**

(1205—1235.)

— Ki következett László után a trónon?

László halála után Endre foglalta el a trónt.

— Miként kormányzott?

Endre nejének, Gertrudnak befolyása alatt állott; de ez nagy elégtelenséget keltett a nemzet érdekeivel ellenkező cselekményei miatt. Gertrud idegen rokonai nyertek csaknem kizárólagos befolyást. Berthold, a királyné tudatlan, kicsapongó s még nagyon fiatal öcsese neveztetett ki kalocsai érseknek, s más hivatalokra is idegeneket alkalmaztak a magyarok mellőzésével. A kormányzat ügyeibe való beavatkozása miatt ellene táplált gyűlölet még akkor lobbant fel leginkább, mikor őt is bűnrészesnek nyilvánították az öcsese által Bánk bán nején elkövetett erőszakoskodásban. Boszútól lihegve rohant Bánk a királynőre a király távollétében; a hercegek megmenekültek, de a királyné meghalt a kardsapások alatt.

1217. évben szerencsétlen keresztes hadjáratra indult Endre 10000 lovassal s számos gyalogsággal, melyről szent ereklyékkel tért ugyan vissza, de hadserege s tömérdek pénze a szaraczenoknak esett áldozatul. E hadjáratról nyerte a „jeruzsálemi“ melléknevet.

Visszaérkeztekor mindent a legnagyobb zavarban talált az országban; a törvénynek senki sem engedelmeskedett, az erősebbek büntetlenül hatalmaskodtak a gyengébbek fölött. Ehez járult még az, hogy Endre meghasonlott Béla nevű fiával. Ily körülmények közt hirdetett országgyűlést a hazafiak tanácsára 1222-ben, melyen az arany bullát, hazánk egyik nevezetes szabadságlevelét adta ki, melynek megtartására a későbbi királyok koronázás előtt meg szoktak esküdni. Endre uralkodásának 30. évében halt meg s fölötte szomorító állapotban hagyta az országot. Első nejétől 3 fia maradt: Béla, Kálmán és Endre, harmadik nejétől pedig az egy István, ki Olaszországban született s III. Endre atyja volt. —

IV. B é l a.

(1235—1270.)

— Milyen volt IV. Béla uralkodása?

Trónra lépte után azonnal arra törekedett, hogy a királyi tekintélyt helyreállítsa s az országnagyok féktelen hatalmát megtörje. Evégett megbüntette azokat, kik az ország nyomorának főokai voltak, megvakíttatta Dénes nádort, másokat lefejeztetett, sokat börtönbe vettetett s jószágaiktól megfosztott. De ez erélyes fellépés csakhamar visszatetszést szült a törvénytelenység s féktelenséghez szokott főuraknál, kik osztrák Frigyeset kínálták meg a magyar koronával. Frigyes meg is támadta a határokat, de Béla megverte őt s csak hadi sarcz fizetése mellett kötött vele békét.

— Miféle nagy szerencsétlenség érte akkor Magyarország?

Alig volt visszaverve Frigyes, midőn más nagyobb szerencsétlenség sújtotta Magyarországot. A bárdolatlan, kegyetlen s igen nagyszámu mongol nép lakott ekkor Ázsiában, mely Dschingis-khán uralma alatt roppant kiterjedésű mongol birodalmat alapított; a nevezett khán fia pedig China legnagyobb részén kívül elfoglalt még más országokat is, u. m. a Kunbirodalmat s Bolgárországot, azután Európát özönlé el s pusztítá. Azért jó előre menekült előle minden nép, hacsak lehetett. Így menekültek a kunok is, kiknek országát a vad mongolok elpusztítván, Kuthen fejedelmök vezérlete alatt 40000 harczossal jöttek Magyarországba s lakhelyet kértek Bélától. — Béla szívesen fogadta őket s megengedte, hogy az országban letelepedhessenek; azonban a kunok bárdolatlanok voltak, erőszakoskodásokat követtek el s folytonos czivakodásban éltek a magyarokkal. Ezalatt a mongolok is közeledtek az ország határaihoz. Béla kellőleg akart ellenök készülni, de mintha csak átok fogta volna meg a magyarokat, nem mozdult senki. Mesének tartották a veszeltyt, sőt némelyek még azzal gyanusították a kunokat, hogy szövetségesei a mongoloknak. Így álltak a dolgok, midőn 1241. évben a mongolok átjöttek a határon s az országba nyomultak, elpusztítva mindent, mi utjukba akadt. Béla annyi har-

czost gyűjtött össze, a mennyit csak lehetett, s a Sajó mellett megütközött B a t u khánnal; de a csata szerencsétlenül ütött ki, mert Béla vereséget szenvedett s a magyarok legnagyobb része a csatatéren maradt. A király maga is csak futással mentheté meg életét, T h u r ó c z b a sietett s innét Frigyes osztrák herczeghez. Ekkor már akadály nélkül folytathatták pusztításaikat a mongolok. De az isteni gondviselés megmentette nemzetünket a végelpusztulástól. A tatárok hazájában lázadás ütött ki, s ennek hírére kivonultak Európából. Dúlásaik következtében oly elhagyatott, kietlen s néptelenné lett az ország, hogy fű lepte el az utakat, s a farkasok zsákmányra áhítozva, csoportonként barangoltak a vidékeken s megtámadták az erdőkben s barlangokban rejtőzködő embereket.

— Mit tett Béla a tatárok elvonulása után?

E csordák elvonulása után Béla rögtön elhagyta menhelyét s visszatért elpusztított országába. Mindent elkövetett népe nyomora s bajai enyhítésére, az ország helyrehozására s felüdítésére. Pihenés után összegyűjté haderejét s osztrák Frigyes ellen indult, hogy boszut álljon a tőle elszenvedett gyalázatért; mert a szerencsétlen Béla Frigyeshez menekülvén a mongolok elől, a képmutató osztrák herczeg megfosztotta őt megmentett kincseitől s ezenkívül még három vármegye átengedésére kényszeríté. A harcz szerencséje Bélának kedvezett, Frigyes életét vesztette a csatában, s a három vármegye ismét az országé lett.

Béla második alapítója lőn hazájának; 1270. évben halt meg s Esztergomban temettetett el. Egy fia maradt: I s t v á n (Béla nevű kedvencz fia egy évvel előbb szállt sirba) s három leánya, köztök M a r g i t, a ki híres szerzetesnő volt.

V. I s t v á n.

(1270—1272.)

— Milyen volt V. István uralkodása?

István két évi uralkodása Magyarország s az Ottokár fejedelemsége alatti Csehország közt folytatott háborúskodás és a két ország kölcsönös pusztításában telt el.

Ez időben tört ki az éhség is. Ez újabbi szerencsétlenség oly emésztőleg hatott a király életére, hogy még virágzó korában elhalt. Két fia maradt: **László** és **Endre** s három leánya, a kik közül **Mária II.** Károly nápolyi király neje lőn.

IV. (Kún) **László.**

(1272—1290.)

— Ki lett István utóda a királyi széken?

Atyja után a tiz éves **László** következett a trónon, kit a kunok iránti különös hajlandósága miatt **Kún Lászlónak** is neveztek. Csakhamar elkeseredett harcz fejlődött ki **Ottokár** cseh királylyal. A legembertelenebb kegyetlenségeket követték el mindkét részről, a magyarok s kunok Ausztriában, **Ottokár** pedig Magyarországon, hol Győrig nyomult elő s a várost elfoglalta. De az akkor (1278) Németországban felmerült események változtattak a dolgon. Németországban ugyanis **Habsburgi Rudolfot** választották meg császárnak; — **Ottokár** szintén erre a trónra vágyott, tehát élethalálharcz fejlődött ki közte s **Rudolf** között. **Rudolf** a magyarokhoz fordult segélyért s csak ezek támogatása mellett arathatott győzelmet a nagy csatában, melyben **Ottokár** is életét vesztette. E csata döntötte el a Habsburg-ház sorsát.

— Mit tett **László** s hogyan végezte életét?

László a kunoknak kedvezett s ezeket részesíté előnyökben, kicsapongó is volt, s ezáltal ismét nyomorba süllyedt az ország. Végre még kegyelt kunjai is elpártoltak a királytól, és saját sátorában ölték meg.

III. **Endre.**

(1290—1301.)

— Ki lépett **László** után a trónra?

IV. **Lászlónak** nem maradván gyermeke, III. **Endrét**, az **Árpád**ház egyetlen ivadékát hívták meg Velenczéből a trónra. De nem bírhatta azt háborítlanul, mert alig foglalta el, már

is igen heves harcz kezdődött Magyarorszáiban. Legelőször is egy ál-Endre lépett fel, ki László testvérének mondta magát, de nemsokára ki lett utasítva az országból. A magyar korona második trónkövetelőjeül Habsburgi Rudolf lépett fel, ki Albert fiának ajándékozta Magyarországot, mint megürült hűbért. Azonban Rudolf meghalt s Albert lemondott igényeiről. A harmadik trónkövetelő Martell Károly nápolyi herceg (IV. László nővérének fia) volt, s igen nagy pártot nyert céljai támogatására, úgy hogy halála után R ó b e r t nevű fiának legjobb reménye lehetett a trón elnyeréséhez.

Endre megtett minden lehetőt trónja megmentésére. Összehívta az országgyűlést, üdvös törvényeket hozott s korlátolta a főurak féktelenségét. De mind hiába, a zavar nőttön nőtt az országban. Senki sem engedelmeskedett a törvénynek s a király efölötti bűjában meghalt 1301-ben, nem hagyva utódot maga után. III. Endrével kihalt az Árpádcsalád. Budán, a helyőrségi templomban lett eltemetve.

III. Szakasz.

Vegyes házakból való királyok.

(1301—1526.)

V e n c z e l.

(1301—1305.)

— Mi neve volt az Árpádok utáni első királynak?

Az Árpádház férfi ágának kihalása után két pártra szakadt a nemzet, az egyik Róbert Károlyt, a másik Venczelt kívánta királynak. Amazt különösen a pápa védelmezte, de a hazában is voltak párthivei, s ezek III. Endre halála után azonnal az országba hívták őt. A másik tekintélyesebb párt Venczelt, a cseh király fiát, s az Árpádház nőágbeli ivadékát választotta királynak, minek folytán sok tagból álló követség ment Csehországba a 12 éves Venczelhez. Ez hadsereggel indult Róbert Károly ellen, megszalasztotta, azután Székesfehérvárott megkoronáztatott. Amde a pápa Róbert Károlyt óhajtván trónra emelni, egyházi átokkal sújtotta Venczel párthiveit, Venczel pedig kénytelen volt visszavonulni Csehországba, hova a koronát s az ország más jelvényeit is magával vitt.

B a j o r O t t ó.

(1305—1308.)

— Kit választottak meg ekkor a magyarok királyuknak?

Bajor Ottót választották meg, a ki szintén IV. Béla unokája volt. Sikertülven visszavennie Venczeltől a koronát a

jelvényekkel együtt, Székesfehérvárott megkoronáztatott. A magyarok hajlandóságának megnyerése végett szándéka volt egybekelni Apor erdélyi vajda leányával. De Apor, tán a német császárral egyetértvén, elfogta Ottót s csak az ország jelvényei kiszolgáltatása és a trónról való lemondása után bocsátotta szabadon. Ottó belefáradván a harciba, visszatért örökös tartományába, Bajorországba, hol még erőteljes életkorában nemsokára meghalt.

Az országban mindinkább elharapodzó fejtelenség megszüntetése végett az esztergomi érsek 1307. évben összehívta az ország rendeit a Pest melletti Rákosra, hogy Róbert Károlyt királynak kiáltásák ki. De mivel Apor nem adta ki a szent koronát, újat készítettek s azzal koronázták meg Róbert Károlyt Budán.

Róbert Károly.

(1308—1342.)

— Helyre állt-e Róbert Károly megkoronáztatásával az ország békéje?

Róbert Károlyt még akkor sem ismerte el királynak a nemzet, mikor 1310-ben az Apor által kiadott szent koronával már negyedszer lett megkoronázva. Ellenei közé tartozott különösen Csák Máté, ki Komáromtól a Kárpátokig uralkodott és sok püspöknek, valamint a király hiveinek jószágait is pusztította. Több csatában megverték, de hatalma csak halálával tört meg.

E nyugtalan állapot megszűnte után egy minden tekintetben szomorító esemény történt. Visegrádon, a királyi várban Kázmér, a királyné öcscse megsértette Zách Bódog főúr Klára leányának becsületét. Az atya e hír hallatára bösz haragra lobbant, kivont karddal rohant az épen ebédnél együtt volt királyi családra, a királyt gyengén megsebzé, de a királynénak négy ujját vágta le, míg az elésietett udvari szolgák földreterítették s felkoncizolták. A mily borzasztó volt e tett, époly kegyetlen s iszonyu boszut állt a király Zách egész családján s rokonságán.

E borzasztó esemény után nemsokára Bazarád oláh vajda ellen kellett harcolnia Károlynak, mely alatt csak álöltönyben menekülhetett meg a fogság- és haláltól. Egyébiránt nagy érdemeket szerzett magának e király az ország jólété körül; ő építette Bártfát, előmozdította a kereskedést, előnyökben részesítette a városokat s ezekben vásárokat rendezett, aranypénzt veretett, mi azelőtt nem volt Magyarországbans így a nemzetnek jóltevője lön.

Károly 1342-ben halt meg s két fiat hagyott hátra: Lajost és Endrét. Lajost a lengyel országgyűlés lengyel királynak választotta meg a gyermektelen Kázmér halála esetére, Endre pedig mint Johannának, Róbert nápolyi király unokájának jövőbeli férje Nápolyban neveltetett fel.

I. (Nagy) Lajos.

(1342—1382.)

— Ki következett Róbert Károly után az uralkodásban?

Lajos mint 17 éves reményteljes ifju, atyja Róbert Károly halála után azonnal megkoronáztatott Székesfehérvárott.

— Mit tett Lajos kormányzása alatt?

Kormányzása kezdetén azonnal az oláh vajdát kellett visszatérítenie az engedelmességre. Épen így kényszeríté a velenceziek által fellázított Horvátországot régi ura elismerésére. Ekkor Endre öcsese miatt két ízben támadta meg Nápolyt haddal. Róbert nápolyi király saját udvaránál neveltetvén Endrét, ennek odaigérté Johannának nevű unokáját a trónörökléssel együtt; azonban a 80 éves agg összeházasította ugyan Johannát Endrével, de Johannát nevezte ki utódának s az ország nagyaival letetette az unokája iránti hűségi esküt. De Johanna még többet tett. E gőgös, gonosz nőt annyira elragadá Endre elleni gyűlölete, hogy összeesküdtek segélyével titkon megfojtatta. E szomorító hír hallatára azonnal Nápoly ellen indult Lajos vitéz hadaival, melyek előtt meg-

gyilkolt öcscsének képét ábrázoló fekete zászlót vitetett. Örömrivalgással fogadták mindenütt. Szétugratta az ellenséges csapatokat s Johanna futásban keresett menekvést férjével együtt. Lajos most szigorú vértörvényszéket tartott. Az összeküdték egy részét kivégeztette, azonban Johannát csak később érte el megérdemelt sorsa, a mikor t. i. D u r a z z o Károly elfoglalta Nápolyt s az elfogott orgyilkos Johannát megfojtatta.

1351. évben szerencsésen harczolt a gyöngye lengyel király mellett, meghódította Gácsországot és Lodomeriát, azután Dalmátország ellen fordult s azt visszaszerzé Magyarországnak, Velenczét pedig békére kényszerítette. A lengyel király halála után Lajos még Lengyelország fölött is 12 évig (1370—1382.) uralkodott.

— Milyen volt az ország belállapota e nagy fejedelem alatt?

E király kormányzása alatt Magyarország igen virágzó állammá lőn. Háborítlan belbékét élvezett az ország, törvény és rend uralkodott mindenütt. Az egyházi ügyek szabályoztatnak s javítottak, élénkült a kereskedelem, a kiváltságok s szabadalmakban részesült polgárság és városok a legnagyobb virágzásnak indultak. A tudományok előmozdítása s terjesztése végett Pécsen egyetemet, az ország különféle helyein pedig más hasznos intézeteket alapított Lajos.

Hogy halála után a virágzó birodalmat ujabbi trónviszályok ne zaklassák, utódának választotta Mária nevű leányát, kit Zsigmonddal, IV. Károly német császár fiával jegyeztetett el. 56 éves korában halt meg s a nemzet három évig gyászolta.

Mária.

(1382—1386.)

— Milyen volt Mária uralkodása?

A 12 éves Mária uralkodása már kezdetben szerencsétlen volt, mert a gyűlöletes G a r a s Erzsébet, az anyakirályné, kik helyette kormányoztak, csakhamar lázadást idéztek elő, melynek fejei D u r a z z o Károly nápolyi királyt hívták

meg a trónra. Károly engedett a meghívásnak, eljött Budára s csakhamar megkoronáztatta magát Székesfehérvárott. Ekkor Lengyelország is elszakadt a magyar koronától s Hedviget, Mária testvérét hívta meg a trónra.

II. (Kis) K á r o l y.

(1386.)

— Meddig uralkodott Károly?

A Kis-Károlynak is nevezett II. Károly csak rövid ideig maradhatott meg az erővel elfoglalt trónon, mert a királynék kezdet óta vesztére törekedtek. Koronázás után nemsokára magához hívatta Károlyt Erzsébet anyakirályné, azt izenve neki, hogy fontos közlendői vannak. Károly meglepően csekély kísérettel jött s azt is elbocsátotta. De beszélgetés közben a már előre megállapított terv szerint Forgách halálos sebet ejtett a király fején. E merénylet miatt megrettenvén Károly hivei, elmenekültek, Károlyt pedig halálos sebével Visegrádra vitték fogságba, hol 18 nap múlva meghalt.

— Mi következménye lett a királygyilkosságnak?

Károly halála még nem szüntette meg a zavarokat, mert a pártütők még azután is lázongtak, kivált Horvát- és Dalmátországban. A királynék személyesen indultak oda, hogy a viszálykodásnak végett vessenek, de utközben megtámadták őket a felkelők, Forgáchot és Garát felkoncizolták, a királynékat fogságba vetették s Erzsébetet leánya szeme láttára fojtották meg.

Z s i g m o n d.

(1387—1437.)

— Mi tett Zsigmond a koronázás után?

Megkoronáztatása után azonnal Dalmátországba sietett Zsigmond, hogy nejét megszabadítsa, Horváthy Jánost pedig, a lázadók vezérét kegyetlenül kivégeztette. Örömrivalgás közt vitte Budára Máriát s megosztotta vele a trónt

és hatalmat. De Mária nem sokáig lelhetette örömét e fény- és szerencséiben, mert már 1395. évben elragadta a halál.

— Mi következménye volt Mária halálának Zsigmondra nézve?

A gyermektelen királyné váratlan halála mostoha időket hozott Zsigmondra, mert sokan nem akarták őt jogszerű királynak elismerni s osztrák Albertet kívánták a trónra. Mások pedig Lászlót, Kis Károly egyik fiát, vagy a lengyel Ulászlót ohajtották királynak. Zsigmond ekkor fölötte kegyetlenül bánt el az ellenpárttal, így végeztette ki Kont Istvánt 32 hívével együtt Budán a Sz. György téren, mások pedig nehéz börtönbüntetéssel lakoltak. Hogy az e miatt elkecsereedett nemzet figyelmét másfelé irányozza, a görög császárnak a törökök ellen vezetett hadaihoz csatlakozott Zsigmond. Ámde Nikápolynál oly vereséget szenvedett (1396), hogy csak nagy bajjal menekülhetett s hosszú idei bujdosás után juthatott vissza az országba.

— Mit tett ekkor Zsigmond?

Zsigmond a rajta megesett szerencsétlenség után sem törekedett az ország bajai orvoslására, hanem kegyetlenkedett az elégteleneken s mindenben önkényszerűleg járt el. E miatt annyira fokozódott az ingerültség, hogy az egyházi s világi főurak megjelentek nála, s mivel jogos kívánságaiknak engedni nem akart, elfogták s előbb Visegrádon, azután Siklóson zárták el, honnét csak öt hónap múlva szabadult meg.

— Mikor választatott meg Zsigmond római császárnak?

1410-ben választották meg római császárnak, a pozsonyi országgyűlés pedig trónutódnak ismerte el a király leányát, Erzsébetet, ki Albert osztrák hercegnél volt férjnél.

Ezután Velenczével bonyolódott háborúba Zsigmond, s annak költségei fedezhetése végett a 16 szepesi várost kellett elzálogosítania Jagello lengyel királynál.

Zsigmond is tett 50 éves zivataros uralkodása alatt némi jó intézkedéseket; rendezte a szabad királyi városokat, egye-

temet alapított Budán és sokat tett az ipar s kereskedelem emelésére.

A l b e r t.

(1437—1439.)

— Ki következett Zsigmond után az uralkodásban?

Zsigmond halála után Albertet azonnal megválasztották az ország egybegyűlt rendei s miután megígérte, hogy az országban fog lakni, csakhamar megkoronázták Székesfehérvárott nejével, Erzsébettel együtt.

— Mi történt Albert uralkodása alatt?

Alig vette át Albert a kormányzást, a törökök már is nagy veszélyvel fenyegették az országot. Albert ellenök indult, de míg Nándorfehérvárra ért, Murad szultán már elfoglalta Szemendriát. Eközben Murad megbetegedett s visszavonult, de Albert is meghűtötte gyomrát gyakori dinnyeevés által s mivel már a nélkül is beteg volt, Bécsbe utaztában Neszmélyen meghalt.

Albert éles eszű vitéz férfiú volt s bizonyára segíthetett volna az ország bajain, de élete sokkal rövidebb volt, hogy sem valami nagyot vihetett volna véghez.

U l á s z l ó.

(1440—1444.)

— Ki uralkodott Albert után?

Albert kora halála után Erzsébet következett volna a királyi széken, de a mindinkább elénymuló török hatalom arra indítá a rendeket, hogy a lengyel Ulászlót válasszák meg királynak.

E közben Erzsébet koronaherceget hozott a világra, a kit utószülött (posthumus) Lászlónak nevezünk. Ennek részére akarván fentartani a trónt, hamarosan megkoronáztatta s vele és a szent koronával Pozsonyba vonult vissza. Ulászló e közben megérkezett s kitört a polgárháború, mely csak Erzsébet halálával ért véget.

— Mi következménye lett e háborúnak?

A törökök éltek az alkalommal s Nándorfehérvárig nyomultak elé, melyet ostrom alá vettek; de Thallóczy János oly derekasan védelmezte azt, hogy a törököknek Drinápolyig kellett visszavonulniok. Még rosszabbul jártak Erdélyországban, mert ott Hunyady János, korának legnagyobb hőse, tulnyomó erejük daczára is két csatában teljesen megverte őket, s ennek folytán kénytelenek voltak Szegeden 1444-ben békét kötni, mely szerint Szerb- és Oláhország visszaadására kötelezték magukat.

— Milyen véget ért Ulászló?

Ulászló csakhamar megszegte a törökökkel kötött békét, Várnánál ütközetre került a dolog, melyben Ulászló nemcsak hadseregét, hanem életét is elvesztette, Hunyady pedig Oláhországba menekült. (1444.)

Hunyady János mint kormányzó.

(1446—1452.)

— Milyen állapotban hagyta Ulászló az országot?

Az ország igen szomorító állapotban volt. A férfias szellemű király elvesztette a csatában, a lengyelek elpártoltak, a magyar trónörökös még gyermek volt s III. Frigyes német császár tartotta magánál. A hős Hunyadyt Drakul oláh vajda tartá fogva, az országban pedig rablás, gyilkolás, és törvénytelenység uralgott.

Azonban Hunyady szerencsésen hazaérkezvén, vele az erő és jog is visszatért az országba. A László kiskorúsága alatti kormányzást közakarattal Hunyadyra ruházták.

— Mit tett Hunyady?

Hunyady forró óhajtása volt, hogy a várnai gyalázatért boszut álljon, s 26000 emberrel indult a törökök ellen. Rigómezőn két napi csatára került a dolog, de ez is oly szeren-

csétlenül ütött ki Hunyadyra nézve, hogy serege legnagyobb része odaveszett, ő maga pedig halálos ellensége, a szerb Brankovics kezei közé került, ki csak akkor bocsátotta szabadon, mikor László fiát tuszul hagyta nála.

Megszabadulása után III. Frigyes ellen indult s azt az ifju király kiadására kényszerítette. László 1452-ben jött Pozsonyba, hol a rendek hódolatukat tették neki, Hunyady pedig lemondott a kormányzói tisztról.

V. L á s z l ó.

(1452—1457.)

— Mi tett László a trón elfoglalása után ?

László legelső dolga az volt, hogy megszabadítóját Hunyadyt előbbi méltóságában megerősítette s besztercei grófnak nevezte ki. De a király e kegye csakhamar lángra lobbantá a gonosz Cilleynek Hunyadi elleni gyűlöletét, s ez elhátározá fekete lelkében, hogy a hőst orgyilkosokkal teteti el utból. De Hunyadyt jó előre figyelmeztették az életét fenyegető veszélyre. A helyett, hogy bosszút állott volna Cilleynek, nemes jellemének adta tanujelét s csak megintvén, életben hagyta a nyomorultat.

— Mely hatalmas ellenség fenyegette akkor Európát ?

Akkori időben II. Mohammed foglalta el Konstantinápolyt s az egész európai kereszténységet veszélylyel fenyegette.

E szorult állapotban meghallotta a megbántott s hátérbe szorított Hunyady az ország hívó szavát, s elfogadván az országkapitányi méltóságot, nagy buzgalommal készült a törökháborúra.

150000 emberrel s 300 ágyuval vette II. Mohammed ostrom alá Nándorfehérvárt, melyet Szilágyi Mihály, Hunyady sógora szívós kitartással s ritka vitézséggel védelmezett. Rohammal akarták elfoglalni a törökök a sánczokat s egy török már fel is tüzte a vár egyik tornyára a félholdat, midőn Dugovics Titusz mellette termett, s egymaga

le nem taszíthatván, vele együtt zuhant a mélységbe, s dicső halállal mult ki a hazáért. A csata hevesen folyt, Hunyady s Szilágyi oroszlanbátorsággal küzdöttek, a tisztcs Kapisztrán János pedig a kereszt jelével állt a sereg közt s lángszavakkal buzdítá a vitézeket. A szultán maga is megsebesült, a törökök kétségbeesetten szaladtak s Hunyady és Kapisztrán hirneve egész Európában viszhangzott.

Hunyady e győzelem után nemsokára meghalt Kapisztrán barátja karjai közt; még csak 56 éves volt s huszszor győzött a törökök ellen, de ezek csak kétszer verték meg, s akkor is árulás vagy segélyhiány miatt. E nagy hazafit mélyen meggyászolta az egész nemzet. Ellenben Cilleynek nagy volt az öröme, megérkezettnek tartá az időt Hunyady fiai kiirtására.

Cilley ösztönzésére az országba jött a király s elment vele Nándorfehérvárra a diesteljes győzelem színhelyét meg szemlélni; Hunyady László hódolattal ment eléje a királynak s míg ez misén volt, magához hívatta Hunyady a gonosz Cilleyt s szemrehányást tett neki ármánykodásaiért. Emiatt haragra lobbant Cilley, kardot rántott Hunyadyra, s ez csak nagy gyűrűjével foghatta fel a veszélyes csapást. A zaj hallatára berohantak barátai s Cilleyt felkoncizolták.

A király bocsánatot ígért ugyan Lászlónak, de a Hunyadyház ellenségeinek ösztönzése folytán elfogatta Hunyady Lászlót Mátyással együtt, s Lászlót 24 éves korában Budán lefejeztette.

— Mikép végezte életét László?

Hunyady kivégeztetése roppant ingerültséget okozott az országban. A hazafiak mély fájdalommal, sokan könnyes szemekkel vették a hirt, a földmivelők s napszámosok lázongni kezdtek. Ily körülmények közt Budán nem érzé magát biztonságban a király, magával vivén Hunyady Mátyást, Prágába ment, hol némelyek állítása szerint mérgezés következtében nemsokára meghalt.

I. (Hollós) M á t y á s.

(1458—1490.)

— Kit választottak királynak László halála után?

László halála után összegyűltek a rendek Rákos mezejére s a 15 éves Hunyady Mátyást választották meg királynak.

— Mikor lett megkoronázva Mátyás és mit tett?

Trónralépte után azonnal megerősítette az ország és a városok szabadalmait, Rozgonyi vezért elküldte G i s k r a ellen, ki felső Magyarországot pusztította, letette Garát a nádori méltóságról, nagybátyját Szilágyit pedig, ki gyámul volt mellette, a szászokon elkövetett kegyetlenkedése miatt Világos várába záratta.

Az ifjú király ez erélyes fellépése visszatetszett a féktelenséghez szokott főuraknak, s összegyűltek Németujvárott, hogy Frigyes német császárt válasszák meg királynak. Ez be

is jött az országba, de Körmendnél vereséget szenvedett; ekkor kiszolgáltatta a koronát s békét kötött Mátyással. Csak a győzelem után koronázták meg Mátyást dicsteljes uralkodása 5. évében.

— Ki ellen fordította fegyvereit Mátyás?

Trónralépte után csakhamar legyőzte a felső Magyarországon garázdálkodó cseh rablókat; Giskrának 25,000 aranyat fizetett, melynek fejében ez átengedte összes erőit s holtiglan hűséget esküdött a királynak. Vitéz harcosai egy részét átvette Mátyás és az ugynevezett „fekete sereg” zömét alakította belőlök.

1463-ban a Bosnyákországba nyomult törököket verte meg s Jaicza fővárosán kívül még 60 várat foglalván el tőlük, diadallal tért vissza Budára.

1468. évtől fogva Podiebrad cseh király ellen harczolt s 1478-ban békét kötve Kázmér lengyel királylyal s ennek Ulászló fiával, kit a csehek Podiebrad halála utánra királyuknak választottak meg, ez alkalommal a cseh király czimet s Morvaországot és Sziléziát kapta.

1479-ben a törökök betörték Erdélyországba s Károly-
fehérvárig mindent elpusztítottak; de a kenyérmezei csatában Báthory István vajda és Kinizsi Pál bihari bán annyira megverték őket, hogy 30000 török maradt a csatatéren. Ekkor Frigyes ellen indult Mátyás, kiüzte Ausztriából s elfoglalta Bécsset. Az osztrák rendek meghódolván neki, azontul majd Budán, majd Bécsben lakott.

— Mikép nevezték Kinizsit nagy ereje miatt?

Kinizsi molnár fia volt, s rendkívüli ereje miatt „magyar Herkulesnek” nevezték el; olykor egymaga hajtotta atyjának malmát, a telt akós hordót szabadon emelé szájához, egy felfegyverkezett harczost fogaival emelt fel s győzhetetlen volt a harczban.

— Mikor halt meg Mátyás?

Mátyás 1490. virágvasárnapján órákat töltött el a templomban; alig ment vissza lakába, már is hirtelen megbetegedett s két nap múlva élte 47. évében elhunyt Bécsben. Halálát mély fájdalommal gyászolták. „Meghalt Mátyás király, oda az igazság” mondogatá panaszosan a nép.

Első Lajos mellett Mátyás volt a legnagyobb magyar király. A természet mind szellemileg, mind testileg megáldotta őt s már 15 éves korában nagy önállóságot s szilárdságot tanusított. Szelleme gazdag volt ismeretekben, keblét a tudomány s művészet iránti szeretet hevíté, arczáról a győzelem biztos reménye sugárzott. De legnemesebb tulajdona volt az emberszeretet s igazságosság. Ezt a többi közt azzal is megmutatta, hogy egykor Gömörben időzván, a vendégeket kivézte a szőlőbe s mindegyiknek kapát adott a szőlő megkapálása végett. A vendégek csakhamar belefáradtak a szokatlan munkába, s kérték a királyt, ki velök együtt jó kedvvel és serényen dolgozott, hogy mentse fel őket a dologtól. Ekkor intette őket Mátyás, hogy gondolják meg, mily fáradsággal s verítékkal szerzi meg a szegény földmivelő azt, mit ők oly könnyelműleg eltékozolnak, tehát becsüljék meg alattvalóikat s szeliden bánjanak velök.

II. U l á s z l ó.

(1490—1516.)

— Ki következett a nagy király után az uralkodásban?

Mátyás halála után következő trónkövetelők léptek fel: Corvin János, ki atyja érdemeire, saját vitézsége s gazdagságára alapítá igényeit; lengyel Albert, cseh Ulászló s Miksa, III. Frigyes fia.

Az ország szerencsétlenségére Ulászlót választották meg, ki korának leggyarlóbb s legrestebb fejedelme volt.

— Mit tettek ekkor a többi trónkövetelők?

Fegyveres erővel törtek az országba, Miksa Fehérvárig nyomult, elfoglalta ezt s pusztította. De atyja kívánatára nem-sokára visszatért. Albert Kassáig jött, de Zápolya megverte s hátrálásra kényszerítette.

— Mit határozott a rákosi országgyűlés?

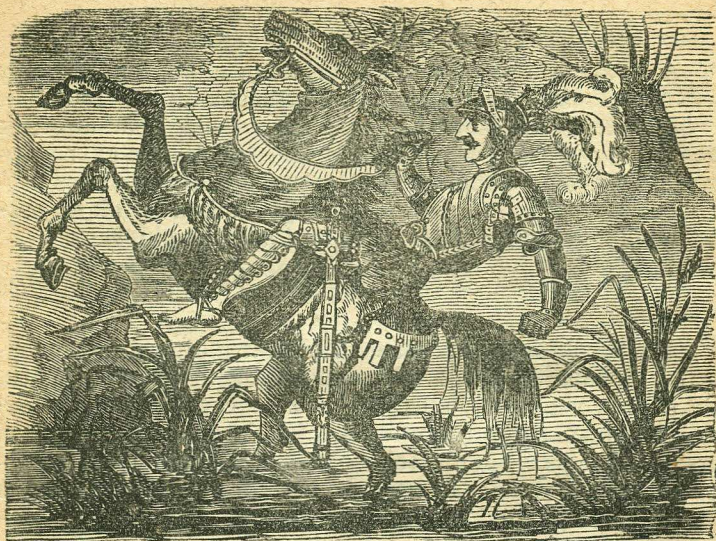
A király gondatlansága s gyarlósága miatt rendtelenség s törvénytelenység harapódzott el az országban, tehát 1505-ben azt határozták Rákoson, hogy „idegent soha sem ültetnek többé a magyar trónra.“ Ámde Miksa, kinek a magyar trónhoz való igényeit e határozat megsemmisítette, fegyveres erővel tört az országba s a magyarok hajlandókká lettek az osztrák fejedelmeknek reményt nyújtani a trónörökléshez.

— Ki indított ekkor keresztes hadjáratot a törökök ellen?

A törökök elleni keresztes hadjárat indítása végett parasztok- s kalandorokból álló csapatok gyülekeztek Pestre, Kalocsára s más városokba és Dózsa György vezérlete alatt egyesültek. De a keresztesek királyuknak kiáltották ki Dózsát s az urakat (földbirtokosokat) támadták meg, raboltak, gyilkoltak s már Temesvárt vették ostrom alá, midőn Zápolya János erdélyi vajda megverte őket. Dózsa több társával együtt kivégeztetett.

Ulászló 26 évi zavaros uralkodása csak egyetlen egy szép szellemi ténnyel mutathat fel, t. i. a „Hármas törvénykönyvet“, melyet Verbóczy szerkesztett, s amely legujabb időkig magvát tette a magyar törvényeknek.

Ulászlót saját szavajárásáról „Dobzse Lászlónak“ nevezte el a nép. Meghalt 1516-ban s Lajos nevű szerencsétlen fiára hagyta az országot.

II. L a j o s.

(1516—1526.)

— Hány éves volt Lajos trónraléptekor?

Lajos alig volt 10 éves, mikor trónra lépett. (Korán született, korán lett királyltyá, korán nősült s korán halt meg.) Bakacs Tamás, Brandenburgi György s Bornemisza János álltak gyámokul a kiskoru király mellett. Ámde e gyámok nem fogták fel őszinte jóakarattal fontos kötelességöket, kivált Brandenburgi György, ki attól tartván, hogy elveszti befolyását s hatalmát, a kora érettségü Lajost minden uton módon elpuhítani ügyekezett s ugy hozzá szoktatta a multságok-, táncz- s más időtöltésekhez, hogy a király még érettebb korában is került, sőt gyűlölt minden foglalkozást.

— Mily állapotban volt ekkor az ország?

Az ország állapota napról napra aggasztóbbá lőn, gyengeség- s tehetetlenségbe sülyedt; a pártviszály folyton dühöngött, az államkincstárt fosztogatták, a törvényeket meg-

vetették. Hozzájárult még az is, hogy a hatalmas II. Szoliman lépett a török trónra, ki csakhamar betört a magyar tartományokba s a többi közt elfoglalta Nándorfehérvárt, Magyarország kulcsát.

A magyarok egyre-másra tartották a tanácskozásokat, de eredménytelenül, mert semmikép sem tudtak egyesülni az ellenség ellen.

A mindinkább közelgő nagy veszély végre felrázta közönységeükből az országnagyokat; rendelet lön kibocsátva, hogy minden fegyverfogható egyén a táborba gyülekezzék. De a pártoskodás miatt csak lassan és hiányosan folyt a készüldés. A törökök már közeledtek s a magyar hadsereg még nem volt együtt. Ekkor elhatározta Lajos, hogy saját csekély hadával indul a törökök ellen, s Mohácsnak vonult. A magyar hadsereg 27000 emberből állt, holott a törökök száma 300000-re rugott. A törökök is megérkeztek Mohács alá, s 1526. augusztus 29-én vívták ama gyászos emlékű csatát, mely a végveszély örvényének szélére sodorta Magyarországot.

Másfél óra alatt elveszett a magyar hadsereg, 20000 halott, köztök Tomori érsek, 7 főpap és sok más országnagy maradt a csatatéren. Futásközben a király maga is a Csele patakba bukkott lovával együtt s belefult.

Szolimán dulva, tüzzel-vassal pusztítva vonult Budáig, s ezt 3 napig engedé át a lángok martalékaul. Ezután a királyi palota kincseivel, a könyvtár nagy részével és sok ezer fogolylyal tért vissza hazájába.

IV. Szakasz.

Magyarország az osztrák házból származott királyok alatt.

(1526—.)

János és I. Ferdinand (ellenkirályok).

(1526—1540.)

— Mi történt a mohácsi szerencsétlen csata után?

A mohácsi szerencsétlen csata után két pártra szakadt a nemzet, az egyik Zápolya Jánost választotta s koronáztatta meg Székesfehérvárott királynak, a másik pedig osztrák Ferdinándot kiáltotta ki fejedelemnek Pozsonyban s azután Székesfehérvárott szintén megkoronáztatta. Így tehát két király lett egyszerre, kik közül mindegyik a másiknak kiszorítására törekedett. Zápolya nem bizván eléggé saját erejében, a törököt hívta segítségül Ferdinánd ellen. Be is jött a török ismét az országba oly ürügy alatt, hogy Zápolyát segíti s pusztítva vonult Bécsig.

Zápolya sürgetése folytán a következő évben is bejött Szoliman Magyarországba. Bécszet akarta ostrom alá venni, de Kőszegnél Jurisics Miklós, a vár vitéz parancsnoka által feltartóztatván, Stájerországon át visszatért Konstantinápolyba.

— Helyreállt-e a béke Szoliman visszavonulása után?

A két király azután még két ízben indított hadat egymás ellen, míg végre létrejött a nagyváradai béke oly feltétel alatt, hogy Zápolya megtartja Erdélyországot s Magyarország egy harmadát királyi czimmel, és szövetségre lép Ferdinánddal.

A béke megkötése után Zápolya nemsokára nőül vette Izabellát, a lengyel király leányát, ki Zsigmond János nevű fiúval ajándékozta meg. Mikor már reábirta hiveit, hogy fiát királynak válaszsák s e mellé Martinuzzi Györgyöt, hatalmas tanácsosát rendelte gyámnak, 1540. évben meghalt.

I. Ferdinánd.

(1540—1564.)

— Mi történt Zápolya halála után?

Zápolya halála után azt vélték, hogy most már helyreáll a rend és béke a szerencsétlen országban, ámde Martinuzzi biztosítani ohajtván gyámoltja részére a trónt, esdve fordult Szolimánhoz. Ez megjelenik, legyőzi Ferdinándot s Ó-Buda alatt üti fel táborát. A kis herceget magához vitette a táborba s ölébe vevén, megcsókolta; de egyuttal Budát szép csendben megrakatta őrséggel (1541) s az özvegy királynét nagyobb biztonság végett Erdélybe vitette a herczeggel együtt.

Ezután az ország más részeire is mindinkább terjeszkedett a török hatalma. Drégely várában Szondy Mihály aratott hervadhatlan babért, mert később volt az általa felgyújtott vár romjai alá temetkezni, mintsem azt szabad kivonulhatás feltétele alatt az ellenségnek feladni; Egernél pedig Dobó hősiességén tört meg dühök, s két hétnél tovább tartott ostromlás után megszágyenülve kellett elvonulnia a dühöngő ellenségnek.

Vége nyolcz évi fegyverszünetet kötött velök Ferdinánd, 30000 arany évi adó fizetése mellett. Életének vége felé Ferdinánd megkoronáztatta Miksa nevű fiát s meghalt Bécsben.

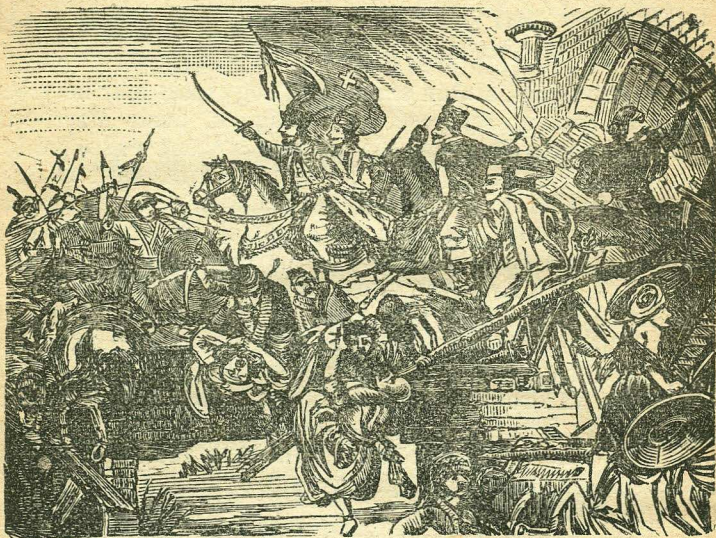
Miksa.

(1564—1576.)

— Mely nevezetes hőstett történt Miksa uralkodása alatt?

E király trónraléptekor fenn akará tartani a 8 éves fegyverszünetet, de Balassa vezér betört Zsigmond János birtokaiba s ezzel fegyverfogásra készítette. A királyi hadak megverték Zsigmondot Szatmár mellett s néhány várost elfoglaltak. Ez arra indította Zsigmond Jánost, hogy a törökhöz folyamodjék segélyért. Szolimán el is jött ismét és Zsigmond Zimonynál fogadta őt. Szolimán egyenest Eger ellen

akart indulni, de értésére esvén, hogy seregének egy része Siklósnál vereséget szenvedett, boszútól lihegve sietett Szigetvár alá, mely **Zrinyi Miklós** horvát bán parancsnoksága alatt állott.

Husz rohamot vert vissza a hősllekű Zrinyi, de az éhség már kitört a várban s az őrség 2500-ról 300-ra olvadt le. Ekkor Zrinyi felölté legdiszesebb öltönyét, inté vitézeit, hogy Isten és a haza legyen egyedüli gondolatuk s kinyittatá a kapukat. „Jézus“ harczkiáltással rohant ki a magyar Leonidas, a többiek utána, s az ellenség lövegeinek zápora közt hulltak el. A törökök ellenben császárukat, a ki szélhűdésben halt meg, s 30,000-nél több embert vesztettek. Miksa megkoronáztatván Rudolf fiát, Lengyelország ellen készült, de a háboru kitörése előtt meghalt.

Szolimán utóda II. Szelim békeszerető ember volt békét kötött a magyarokkal 8 évre, oly feltétel alatt, hogy ezek évenként 30,000 darab aranyat fizetnek neki. — Miksa uralkodása alatt kezdett terjedni Magyarországbán a protestantismus, mely itt is kalvinista és lutheranus egyházra oszlott.

— Kit választottak Erdélyben fejedelemnek?

Zsigmond halála után Báthory Istvánt választották meg fejedelemnek. Azonban e kitűnő férfiú csak 5 évig viselé a fejedelmi méltóságot, mert lengyel királylány koronáztatott s Kristóf öcsését választották meg helyette.

R u d o l f.

(1576—1608.)

— Mikép kormányzott Rudolf?

A tudományokat, különösen pedig a csillagászatot kedvelő, békeszerető Rudolf csak ezekben lelte örömét s a kormányzati ügyekkel igen keveset törődött.

Szintén arra törekedett, hogy a törökökkel atyja által kötött fegyverszünetet fentartsa, sőt meghosszabbítsa, de a harczvágó Szinán nagy-vezér nemsokára betört az országba, előzönlé azt hadaival s elfoglalta Veszprémet, Palotát és Győrt.

Két év múlva Pálffy Miklós és Schwarzenberg csellel vették vissza Győrt a törököktől, valamint később Veszprémet s Palotát is.

— Mi történt akkor Erdélyországban?

Erdélyben Báthory Kristóf Zsigmond nevű fiát választották meg fejedelemnek (1581.). Ez Bocskay István követe által barátságát ajánlotta Rudolfnak s arra kötelezte magát, hogy ha utód nélkül halna meg, Erdélyt Rudolfnak engedi át. De ingatagságában majd leköszönt a fejedelmi méltóságról, majd ismét felvette azt, míg végre gyarlóságát önmaga is átlátván, Csehországba vonult vissza, hol 1613-ban meghalt. Azután Básta György, Rudolf egyik hadvezérének vas hatalma alatt sinlett Erdély, ki ezt Mihály oláh vajdától Rudolf részére visszafoglalta.

— Mi inditá Bocskay Istvánt a Rudolf elleni háborúra?

Belgiojoso kassai parancsnok Rudolf parancsa folytán erőszakkal elvette a protestansoktól a főtemplomot s

Bocskay várát, kit azzal gyanúsítottak, hogy az erdélyi fejedelemségre törekszik s a protestans lelkészeket plébániáikból kiűzte. Tehát Bocskay hadsereget gyűjtött a vallás és szabadság védelmére. Csakhamar győzelmet is vett Rudolf seregén Álmossdánál, később pedig a törökök segélyével a Sajó mellett. Ekkor megválasztották fejedelemnek Bocskayt (1605) s 1606-ban a hatalmas Illésházy közvetítése folytán békét kötött Bécsben, mely szerint Bocskay megtartotta Erdélyt s Magyarország egy részét és a vallásszabadság is ki lett mondva. A törökökkel husz évi fegyverszünetet kötött. Ezután nem sokára meghalt Bocskay, ki helyett Rákóczyt, ennek lemondása után pedig Báthori Gábort választották meg erdélyi fejedelemnek. Rudolf mindinkább elgyengülvén, Mátyás öcsese lemondásra kényszeríté, s azután emez megkoronáztatta magát Pozsonyban.

II. M á t y á s.

(1608—1619.)

— Mit tett Mátyás megkoronáztatása után?

Megkoronáztatása után azonnal birtokába vette Csehországot. Erdélyben ezalatt Bethlen Gábort választották fejedelemnek a meggyilkolt Báthori István helyett s e választást Mátyás is elismerte. A törökökkel kötött fegyverszünetet szintén meghosszabbította Mátyás 20 évre. Minden törekvése oda irányult, hogy a rendet s belbékét fentartsa s a Németországban akkor kitört 30 éves háború okozta bajoktól az országot megkímélje; de törekvéseinek véget vetett a halál 1619-ben.

Mátyásnak gyermeke nem levén, még életében megkoronáztatta unokaöcsését, Ferdinándot.

II. F e r d i n á n d.

(1619—1637.)

— Mily állapotban volt az ország II. Ferdinánd trónraléptekor?

Ferdinánd igen megrongált állapotban találta az országot kormányzása kezdetén, mert Csehország Frigyes

pfalzi választó fejedelem vezetése alatt elpártolt, a magyar protestánsok pedig Bethlen Gábor zászlója alá gyűltek, ki elfoglalta Pozsonyt a koronával együtt s Zólyomban királynak kiáltatott ki. Csak a nikolsburgi béke elégíthetné ki Bethlent; a koronát visszaadta, de megtartotta Erdélyt 7 magyarországi megyével s két sziléziai kerülettel együtt.

— Miként uralkodott Bethlen Erdélyben?

Bethlen vallásos kegyeletű, mivel és szabadságszerető férfiú volt, ki előmozdította a tudományokat s művelődést. Károlyfehérvárott főiskolát s könyvtárt alapított, valamint a földművelés és bányászat fejlesztésére is sokat tett.

E szabadságszerető férfiú halála után I. Rákóczy Györgyöt választották erdélyi fejedelemnek.

Ferdinánd nem sokáig élvezhette a békét, mert nem sokára meghalt, s már akkor megkoronázott fiára, III. Ferdinándra hagyta az országot.

— Mely híres ember élt ugyanakkor Magyarországon?

Pázmány Péter, esztergomi bibornok-érsek, ki II. Ferdinánd legbizalmasabb tanácsadója volt. Ő alapított Nagy-Szombatban egyetemet s a magyar nyelv buzgó ápolója s alakítója volt.

III. Ferdinánd.

(1637—1657.)

— Mit tett III. Ferdinánd uralkodása kezdetén?

Uralkodása kezdetén azonnal országgyűlést hirdetett Pozsonyba; de mivel e gyűlés nem tett eleget a protestánsok kívánalmainak, Rákóczy erdélyi fejedelem a svédekkel szövetekezett s elfoglalta Magyarország legnagyobb részét. Ferdinánd ekkor békét kötött Linzben, mely biztosította a protestánsok vallásszabadságát, s ezzel véget ért a háború is.

A westfáli béke valahára meghozta Németországnak is az áldásos nyugalmat s a viszály fáklyája kialudt. Ferdinánd idősebb fia meghalván, Lipót nevű kisebb fiát koronáztatta meg, s azután két év múlva meghalt Bécsben.

— Ki viselte Rákóczy halála után a fejedelmi méltóságot?

Rákóczy halála után fia, II. Rákóczy György fogadta el a fejedelmi méltóságot, de a törökökkel Kolozsvár mellett vívott egyik csatában elesett s Ferencz fiát hagyta hátra.

I. L i p ó t.

(1657—1705.)

— Milyen volt I. Lipót uralkodása?

Lipót megkoronáztatása után a rend és nyugalom fenntartására törekedett; Magyarországra fordította figyelmét s az országgyűlésen czélszerű törvényeket hozott. De nem sokáig élvezheté a békét, mert mikor Kemény erdélyi fejedelemnek segítségére küldte hadait, háboruba elegyedett a törökökkel, kik pusztították az országot s elfoglalták Nagyváradot és Érsekujvárt; Szent Gotthardnál megverte ugyan őket Montecucculi, de Nagyváradot és Érsekujvárt a vasvári béke határozmányai folytán mégis megtartották.

— Mi következménye volt e békekötésnek?

E gyalázatos békekötés fölötté nagy elégtelenséget keltett a magyar nemzetben. Wesselényi nádor, Nádasdy Ferencz országbíró, Zrinyi Péter, Eszterházy Pál, Rákóczy Ferencz, Frangepán s más főurak álltak az elégtelenség élén. Ez összeesküvést azonban elárulta a bécsi udvar előtt a török tolmács, ki a kormány elleni segítségért való kérelmeket a szultánnál eléadta. Ekkor engedelmességet fogadtak az összeesküdtek, de a gonosz Lobkovitz miniszter ítélőszéket alakított Eperjesen, melynek igen sokan áldozatai lettek. A vérszomjas Hoher pedig Bécsben állított hasonlót, mely Zrinyit és Frangepánt Bécsujhelyen (1671), Nádasdyt pedig Bécsben végeztette ki. Az ifju Rákóczyt csak anyja, Báthory Zsófia kérelmére mentették fel a haláltól.

E szigor s más törvényellenes tettek még inkább elkeserítették a magyarokat. Ujabbi hatalmas felkelés terjedett

el, s a törökök mint ennek szövetségesei Kara Musztafa nagyvezér alatt Bécset szállták meg. (1683.)

— Ki mentette meg Bécset a törököktől?

A fölötte szorult helyzetbe jutott Bécs felszabadítására Szobieszky János lengyel király jelent meg. Ez úgy megverte az ostromlókat, hogy vad futásban kerestek menekülést. Nemsokára felbomlottak Tököly hadai is, és nagyrészt Lipóthoz tértek vissza. Egyik várost a másik után foglalták ekkor vissza a törököktől. Lothringeni Károly kemény harcz után Budát vette vissza (1686), Savoyai Jenő jeles hadvezér pedig Zentánál oly fényes győzelmet vívott a törökökön, hogy hatalmuk megtört s kénytelenek voltak békét kötni Karlovitzban. (1699.)

— Mit tett Lipót a győzelmek után?

Lipót ekkép megtörvén a törökök uralmát, országgyűlést hirdetett Pozsonyba. Ez országgyűlésen átruházták a magyarok a trónöröklési jogot Lipótra, mint a török iga alóli megszabadítójukra s utódaira, de azzal a feltétellel, hogy mindegyik trónutód köteles lesz a koronázáskor esküt tenni arra, hogy a nemzet jogait s szabad intézményeit fen fogja tartani.

E zavarok közt meghalt Lipót, s fiára, I. Józsefre hagyta az uralkodást.

I. J ó z s e f.

(1705—1711.)

— Mit tett József uralkodása kezdetén?

E fejedelem volt az első örökös-király Magyarország trónján. A legnagyobb zavarban s szegénységben találta az országot s ezen segíteni ohajtván, igyekezett kibékülni II. Rákóczyval. De ez nem fogadta el József békeajánlatait, hanem haderőt gyűjtött s József ellen indult. A hadi szerencse nem sokáig kedvezett fegyvereinek, a császáriak Rabutin vezérlete alatt elfoglalták Erdélyt, Heiszler és Pálffy Trencsén-nél győztek, Károlyi pedig 15000 harczossal letette a fegyvert, hogy megkösse a szatmári békét.

— Milyen feltételei voltak a szatmári békének?

E békekötésben általános közbocsánat, Magyar- és Erdélyország szabadsága, a protestáns vallás szabad gyakorolhatása, valamint az is biztosítva lőn, hogy hivatalokra csak belföldieket fognak alkalmazni. Rákóczy nem fogadta el a királyi kegyelmet, hanem néhány hívével Lengyelországba ment, innét Franciaországba, végre Törökországba s Rodostóban állandóan megtelepedett, hol élete 60. évében meghalt.

Azonban József nem érte meg e békekötést, mert 12 nappal előbb himlőben meghalt.

III. K á r o l y.

(Mint német és római császár VI. Károly.)

(1711—1740.)

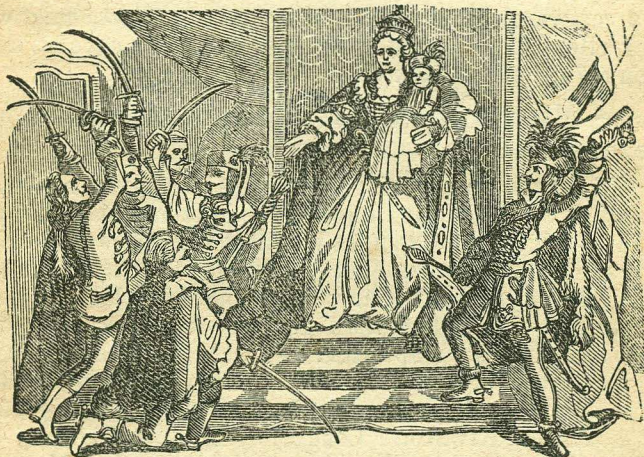
— Ki következett a gyermektelen József után a trónon?

A gyermek nélkül elhalt József után ennek Károly öccse következett a trónon. Buzgó törekvése tüstént oda irányult, hogy az ország bajait megszüntesse s a nép jólétét megalapítsa. Összehívta tehát a rendeket Pozsonyba, helybenhagyta a nemzet által tett feltételeket s nagy örömnnyilvánulások közt koronáztatott meg. De alig volt helyreállítva a béke, Károly máris háboruba bonyolódott a törökökkel. Ez azonban nem okozott neki tulságos aggodalmakat, mert hiszen J e n ő volt a hadsereg vezére, s így a győzelem el nem maradhatott. J e n ő jól felkészülten indult csatára, s Nándorfehérvárnál 1717-hen úgy megverte a törököket, hogy 20000 emberök maradt a csatatéren, köztük 15 basa is. Elvette tőlük Boszniát, Szerbiát, valamint Oláhország nagyobb részét is, minek folytán létrejött a passaroviczi béke.

— Micsoda fontos ügy foglalkoztatta Károly elméjét leginkább?

Károly csupán alattvalói jólétét viselé szíven, tehát hogy virágzó államát az ő halála után trónkövetelési viszályok ne

zavarják és sanyargassák, az 1722-ben tartott pozsonyi országgyűlésen reábirta a rendeket, hogy a trónkövetelési jogot a leányágra is kiterjesszék, mely szerződés *pragmatica sanctio* név alatt ismeretes. Ezenkívül még más törvényeket is hozott ez az országgyűlés; ennek köszönjük a hétszemélyes tábla, királyi tábla, a kir. helytartótanács és a kerületi ítélőtáblák felállítását. III. Károly 1740-ben, 55 éves korában halt meg.

M á r i a T e r é z i a.

(1740—1780.)

— Ki következett III. Károly után az uralkodásban?

Az elfogadott *pragmatica sanctio* értelmében a magyar trónon is Mária Terézia következett atyja után, mint örökös-királynő.

De csakhamar hatalmas ellenségei támadtak az ifjú királynőnek, u. m. II. Frigyes porosz király, XV. Lajos francia király és V. Fülöp spanyol király, hogy jogszerű örökségét megnyirbálják vagy egészen is elragadják tőle.

— Kihez fordult Mária Terézia e szorult helyzetében?

E szorult helyzetében a pozsonyi országgyűlésen egybeült magyar rendekhez fordult a királynő. Fiát karján tartva jelent meg köztök s szívreható erőteljes beszéddel hívta fel őket segélyre. A magyarok nemes lelkesedéstől elragadtatva vonták ki kardjaikat s egyhangulag kiálták: „Éltünk és vérünket Mária Terézia királyunkért!” (*Moriamur pro rege nostro Maria Theresia!*) Nyolcz évig harcoltak a magyarok királynőjük jogos ügye mellett, míg végre annak ellenségei elálltak követeléseiktől, s az aachen-i békében (1748) elismerték Mária Terézia jogait.

— Mit tett Mária Terézia az ország javára s felvirágoztatására?

Minthogy e nagy királynő csakis a magyar nemzet kitartásának s rendithetlen hűségének köszönheté trónja megmaradását, igen nagy gondot fordított hazánk javára. Nagyszerű s közhasznú intézeteket és sok jeles törvényt köszönünk neki. Helyreállította Budát s ugyanott királyi palotát építtetett; — a nemes ifjak nevelése végett a nevét viselő *Tereziániumot* alapította; — ő állította Selmeczen a világhírű *bányászati akademiát*, megszüntette a kivallatást s a róla nevezett büntető törvénykönyvet hozta be. Kiváltotta Lengyelországtól a Zsigmond által elzálogosított 16 szepesi várost s visszacsatolta Magyarországhoz; megnagyobbította a nagyszombati egyetemet, mely 1777-ben Budára lett áttéve, — az ő idejében készült el végleg a Béga-csatorna. Általános tantervet hozott be, eltörölte a vámvonalat Magyarország, Erdély, a Bánság és Tótország közt, végre ő alapította a Mária Terézia és Szent István-rendet.

Ez áldásdús működése közben lepte meg a magasztos lelkületű fejedelemnőt a hétéves háború, s meghalt 1780. november 29-én.

Emléke élni fog Magyarországbán, s neve mindenkor szeretettel s tisztelettel fog említtetni.

Férje *Ferencz lothringeni* s toskánai herczeg volt, s 1745. évtől fogva német-római császár. Mária Teréziának két fia maradt: József és Lipót.

II. J ó z s e f.

(1780—1790.)

— Ki következett Mária Terézia után az uralkodásban?

Mária Terézia után József, az elhunyt fejedelemnő első szülött fia, foglalta el a királyi széket.

— Mikép kormányzott József?

József korának egyik legnagyobb férfja volt s arra törekedett, hogy birodalmát ujja alakítsa s népeit boldogítsa. Mint „népének első hivatalnoka“ egységet, anyagi s szellemi jólétet akart létesíteni birodalmában. Rendeletei közt említésre méltók: A türelmi parancs, mely teljes vallásszabadságot biztosított a protestánsok és görög szertartású keresztényeknek; templomokat, iskolákat, nevelő-intézeteket alapított; eltörölte a jobbágyságot, elmozdította a kereskedést, gyárakat állított; eltörölte a halálos ítéletet; tanfelügyelőket nevezett ki, az egyetemet Budáról Pestre tette át, s általában a tudományt és művészetet elmozdította.

— Miként fogadta a nemzet ez új intézkedéseket?

Józsefnek általában üdvös és a nép javára célzó intézkedései csak elégtelenséget s ingerültséget keltettek a nemzetben, mert mellőzve voltak azokban az ország szerződésszerű történelmi jogai, nemzetisége s szabad intézményei. József az országgyűlés közreműködése nélkül tett mindent, nem koronáztatta meg magát, megszüntette a megyéket s tiz kerületre osztotta az országot, elnyomta a magyar nyelvet. Mindez zavart okozott s az elégtelenség általánossá lőn.

Ekkor József maga is átlátta, hogy jótékony intézkedései mellett a nemzet szabad intézményeit is meg kell tartania, tehát visszavonta legtöbb rendeletét s a magyar koronát visszaküldte Budára. Túlerőltetett munkálkodása következtében 1790-ben meghalt.

II. L i p ó t.

(1790—1792.)

— Ki uralkodott József halála után?

József gyermek nélkül halván meg, Lipót nevű testvére lépett a trónra. Roppant izgatottságban találta Magyarországot, de gyengéd eljárásával csakhamar meg tudta nyugtatni a sérelmek által megsebzett kedélyeket. Országgyűlést hirdetett Pozsonyba s ujjal megerősítette az ország szabad intézményeit. A királyi városok és szabadalmas kerületek jogait ismét helyreállította, a protestansoknak szabad vallásgyakorlatot biztosított s megígérte, hogy a magyar nyelvet teszi hivatalos nyelvvé.

Lipót már 1792-ben meghalt; uralkodása rövid volt, de böles és kegyteljes. F e r e n c z nevű fiára hagyta a koronát.

I. F e r e n c z.

(1792—1835.)

— Milyen volt I. Ferencz uralkodása?

Trónralépte után azonnal háborút kellett viselnie Franciaország ellen, hol akkor mindent felforgató forradalom dühöngött. Később pedig Napoleon francia császárnak választatván meg, világuralomra tört s háboruba keverte egész Európát. Háborúi 1814-ig tartottak s Ferencz csekély szünet kivételével folyvást részt vett azokban. E háborus időkben vajmi kevés történhetett Magyarországvárára s a béke helyreálltával is egy ideig mintha tespedésbe merült volna az egész nemzeti élet. De 1825. évtől kezdve oly mozgalmak merültek fel mind az anyagi, mind a szellemi fejlődés terén, a melyekre azelőtt nem volt példa. Átlátta a nemzet, hogy ha erősödni akar, s jólétre s műveltségre ohajt vergődni, a korlátozó régi intézmények törvényszerű megváltoztatásával teljes buzgalommal hozzá kell látni a javítás munkájához. Ezek folytán új irányt látunk a nemzet akkori törekvésében, melynek czélja a műveltség s anyagi jólét emelése volt. Megjavított a jobbágyok sorsa, az eddig háttérbe szorult nyelv használatba véte-

tett az iskolákban s nyilvános életben, a magyar irodalom igen élénk fejlődésnek indult. Ez idő alatt létesült Pesten a nemzeti muzeum, a magyar tudós társaság (mely Széchenyi István grófnak köszöni létét), a váczi siketnéma intézet, a Ludoviceum nevű magyar katonaintézet s más hasznos és jótékony intézmények.

Ferencz 43 évi uralkodás után halt meg 1835-ben. Két fia maradt: Ferdinánd és Károly Ferencz, a kiknek elseje következett atyja után a trónon.

V. Ferdinánd.

(1835—1848.)

— Mi történt V. Ferdinánd uralkodása alatt?

Ferdinánd uralkodása alatt az 1847—48-ki törvényekben teljesültek a nemzet óhajai. E törvényeknek, melyek a magyar nemzet szebb jövője alapját vetették meg, főbb elvei a következők: a kormányzók helyett felelős miniszterium állíttatott a kormányzat élére; az országgyűlési követek népképviselői alapján választandók; Magyar- és Erdélyország egyesítettet; az urbériség megszüntetett, a jobbágyság felszabadult, a közadózás kötelezettsége minden állampolgárra kiterjesztetett; sajtó- és vallásszabadság mondatott ki; a vármegyék és városok szervezete az egyenjogúság elve szerint alakíttatott át, stb.

De az 1848—49-ki forradalom kitörése miatt a nemzetnek e vívmányok fölötti öröme gyászra fordult. E mozgalom kezdetén Ferdinánd visszalépett s Ferencz Józsefnek engedte át a kormányzást.

I. Ferencz József.

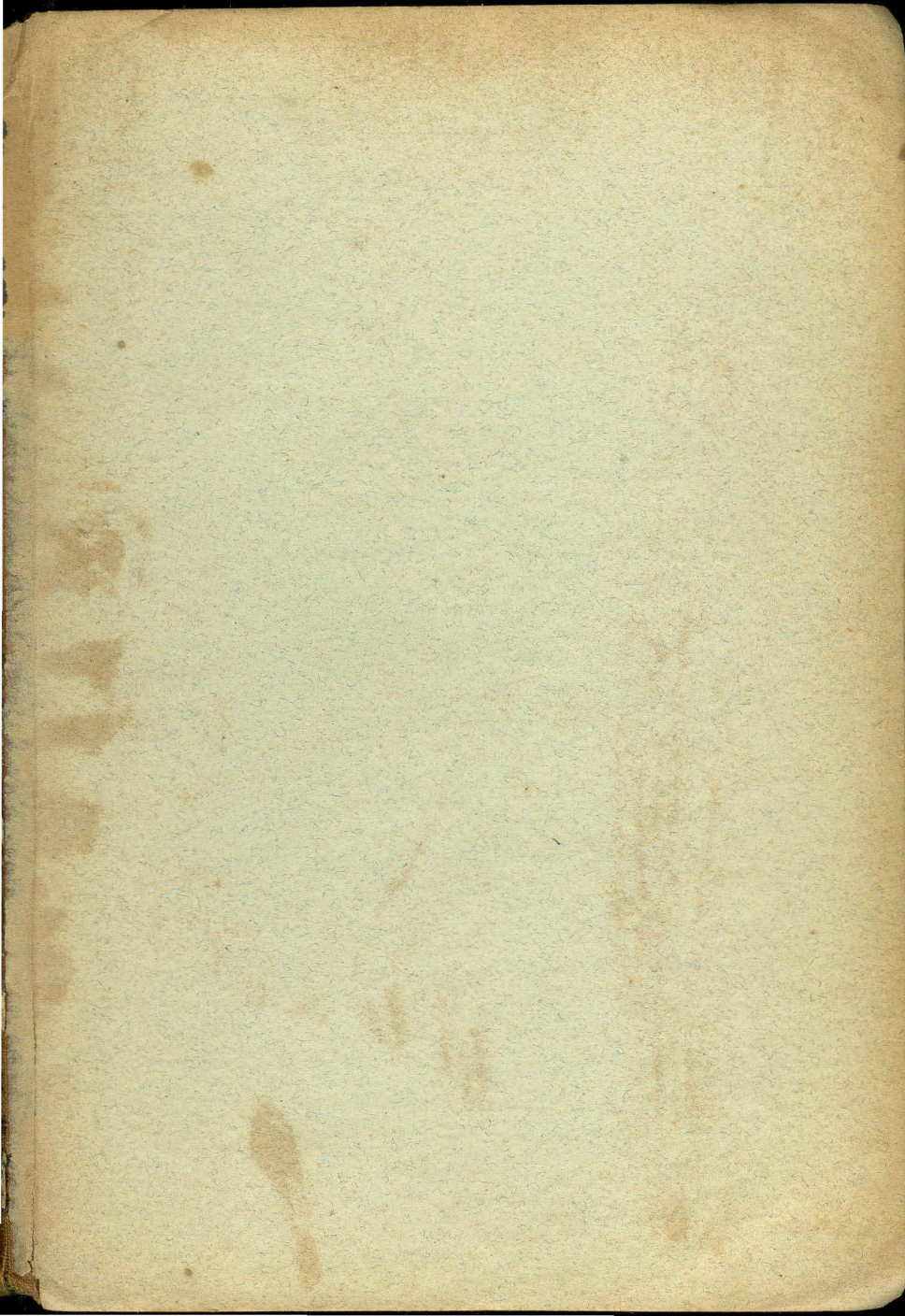
(1848.)

I. Ferencz József 1848-ban deczember 2-kán lépett a trónra. Változó szerencsével folyt harcok után 1849-ben elnyomatott a forradalom s a magyar hadsereg ugyanazon év

augusztus havában Világosnál fegyverletételre kényszerült. A szenvedés nehéz napjai következtek ekkor. Magyarország ősi jogai teljesen mellőzve lettek s kénytelen volt némán szemlélni, miként törnek önállóságának s nemzetiségének megsemmisítésére. Ámde az önkényuralom nemcsak Magyarországot, hanem az egész osztrák birodalmat is a végveszedelem örvénye felé sodorta. A birodalomra nehezedett számos sorscsapás, nevezetesen az 1859. s 1866. évi hadjáratok szerencsétlen kimenetele után az 1867-diki országgyűlésen ismét helyreállították Magyarország jogai s alkotmánya, minek következtében **I. Ferencz József** Budapesten, ugyanazon évi június 8-án a jelenvolt roppant sokaságu nép lelkesedése s üdvkiáltásai közt szent István koronájával magyar királylyá, felséges neje **Erzsébet** pedig Magyarország királynéjává koronáztatott.

Az alkotmányos király felelős miniszteriuma által vezeti most az ország ügyeit.

TAN- ÉS SEGÉDKÖNYVEK

kaphatók

LAMPEL R.

könyvkiadásában Budapesten, váczí-utca 12. sz. a.

nevezetesen még következő könyvkereskedésekben:

Arad: Bettelheim testv. — Zinkeisen.
Baja: Kollár.
Besztercebánya: Krcsméry.
Debrecen: Telegdi. — Csáthy.
Eger: Rosenber.
Esztergom: Sziklay. — Stumpf. — Buzárovits
Győr: Hennicke.
M. M. Vasarhely: Traub.
Kassa: Maurer — Haymann. —
Kecskemét: Gallia.
Kolozsvár: Stein János. — Demjén L.
Komarom: Adler.
Kőszeg: Leitner.
Lőcse: Seeliger.
Marm. Sziget: Kaufman.
Miskolc: Fraenkel. — Löwy.
Nagy-Kanizsa: Wajdits.
Nagy-Szombat: Hoffmann.
Nagy-Varad: Hollósi, Hügel, Paucker.

Nyitra: Sziegler.
Papa: Vajdics.
Pecs: Valentín. — Weidinger.
Pozsony: Krapp. — Wigand.
Rima-Szombat: Kármán.
Selmecbánya: Jürges.
Szabacka: Oblath.
Szathmar: Löwy.
Szeged: Traub. — Weissklein.
Székesfehérvár: Klöckner. — Kubik
Soprony: Seyring. — Manitus.
Szekely-Udvarhely: Ince.
S.-A.-Ujhely: Löwy — Klein.
S.-Patak: Eperjesi.
Temesvár: Polásek. — Rösch.
Ungvár: Roth.
Vac: Spitzer Miksa.
Veszprém: Krausz.

Dallos J. L. Praktischer Lehrgang zur schnellen und leichten Erlernung der ungar. Sprache. Nach Dr. Fr. Ahn's Lehrmethode bearbeitet I. Theil, 43-te mit einer kurzen Sprachlehre vermehrte Auflage. 10 Bogen. Preis geh. 36 kr., geh. 44 kr. — II. Theil. 1868. 4-te Auflage. Geh. 36 kr. Geb. 44 kr.

Erényi M. magyar nyelvtan geb. 40 kr.

Környei J. magyar szavak. Jelese íróink műveiből I. rész. ára 40 kr.

— Alsóbb tanodák használatára ára 60 kr.

— II. rész. 1 frt.

— két rész. egybekötve 1 frt.

Nemzeti dalkönyvecske 1 frt.

Trautwein, magyar olvasókönyv, gymnasiumok és reáliskolák számára I. rész. 9-dik kiadás. ára 70 ujkr.

— magyar olvasókönyv, II. rész. 6-dik kiadás. ára 70 ujkr.

Ehrentheil M. kleine deutsche Sprachlehre mit Aufgabenschatz geb. 36 kr.

Langraf M. deutsche Sprachlehre I. Theil geb. 36 kr.

— — — II. Theil geb. 30 kr.

Kis francia tolmács. Írta Dr. Zilahy Pál 50. ujkr.

Kuttner Alexander kleine Schulgeographie mit besonderer Rücksicht auf Ungarn, nebst einem Abriss der bibl. Geographie. 21. illustr. Aufl. Mit 1 Karte. 1875. Preis geh. 48 Nkr. geb. 60 Nkr.

Kuttner S. Kis általános földirata különös tekintettel a magyar királyságra, rövid vázlatával a bibliai földiratrak. 16. javit. bővített és képekkel ellátott kiad. 1 abroszzsal. Füszve 48 kr. kötve 60 kr.

Kuttner A. Schulgeographie von Ungarn. Mit einer Karte von Ungarn. 5. verbesserte ung.-deutsche Ausgabe geh. 50 kr.

Reisz H. első oktatás a természetrajzban, 3-ik kiadás. Kötve 20 kr.